

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЗ «ПІВДЕННОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ К. Д. УШИНСЬКОГО»
ІСТОРИКО-ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І
МЕТОДИКИ НАВЧАННЯ ФАХОВИХ ДИСЦИПЛІН

Тетяна Євтушина

Діалект у культурі і літературі

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

*(спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література),
перший (бакалаврський) рівень вищої освіти)*

УДК: 811.161.2.81'282.3:008 (07)

Є - 27

*Друк за ухвалою вченої ради Університету Ушинського
(протокол № 3 від 28 вересня 2023 року)*

Укладач: Євтушина Т. О.

Рецензенти:

Царьова І. В. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри українознавства та іноземних мов Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Мізінкіна О. О. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри загального та слов'янського літературознавства Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Є – 27 Євтушина Т. Діалект у культурі і літературі: методичні рекомендації до практичних занять та організації самостійної роботи для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література). Одеса : Університет Ушинського, 2023. 85 с.

Наповнення методичних рекомендацій відповідає змісту робочої програми вибіркової навчальної дисципліни «Діалект у культурі і літературі» і спрямоване на вироблення в здобувачів вищої освіти відповідних знань, умінь і навичок. Практичні завдання для аудиторних занять і самостійної роботи запропоновано різними варіантами: проблемні, ситуативні, для індивідуальної та групової роботи з використанням говіркового мовлення, шкільних програмових художніх творів та сучасного українського пісенного й художнього дискурсів, інтерпретації вправ із діалектним матеріалом за шкільними підручниками, досліджень науковців-діалектологів, словників, сучасних способів візуалізації, завдання для підготовки мініконференцій та створення відеоблогу. Також запропоновано зразки аналізу діалектних явищ, питання для самоконтролю, критерії оцінювання, довідковий матеріал, список рекомендованої літератури.

Для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 014 Середня освіта (Українська мова і література), філологів, діалектологів, викладачів вищих навчальних закладів, учителів-словесників, охочих пізнати говіркове багатоманіття української мови.

УДК: 811.161.2.81'282.3:008 (07)

© Т. О. Євтушина, укладання, 2023

© УНІВЕРСИТЕТ УШИНСЬКОГО, 2023

ЗМІСТ

Зміст.....	3
Передмова.....	4
Структура вибіркової навчальної дисципліни «Діалект у культурі і літературі».....	6
<i>Практичне заняття № 1</i>	8
<i>Самостійна робота № 1</i>	10
<i>Практичне заняття № 2</i>	12
<i>Самостійна робота № 2</i>	14
<i>Практичне заняття № 3</i>	17
<i>Самостійна робота № 3</i>	19
<i>Практичне заняття № 4</i>	21
<i>Самостійна робота № 4</i>	22
<i>Практичне заняття № 5</i>	25
<i>Самостійна робота № 5</i>	26
<i>Практичне заняття № 6</i>	28
<i>Самостійна робота № 6</i>	30
<i>Практичне заняття № 7</i>	32
<i>Самостійна робота № 7</i>	34
<i>Практичне заняття № 8</i>	38
<i>Самостійна робота № 8</i>	40
<i>Практичне заняття № 9</i>	42
<i>Самостійна робота № 9</i>	45
<i>Практичне заняття № 10</i>	46
<i>Самостійна робота № 10</i>	49
<i>Практичне заняття № 11</i>	53
<i>Самостійна робота № 11</i>	56
<i>Практичне заняття № 12</i>	57
<i>Самостійна робота № 12</i>	59
Питання для самоконтролю та заліку.....	61
Критерії оцінювання.....	62
Мінісловник.....	67
Список рекомендованої літератури.....	70
Додаток А.....	76
Додаток Б.....	80
Додаток В.....	83

ПЕРЕДМОВА

Нині актуально поглиблювати пізнання мови як виразника ментальності етносу. Тому завдання, зміст і технології навчання української мови в закладах освіти треба спрямовувати не лише на вивчення структурних рівнів мови, а й на сприйняття української мови як засобу творчого освоєння світу і знаряддя якнайповнішого самовираження особистості. Для досягнення цієї мети до освітньо-професійної програми 014 Середня освіта (Українська мова і література) першого (бакалаврського) рівня вищої освіти запропоновано вибіркову навчальну дисципліну «Діалект у культурі і літературі» як важливий компонент професійної підготовки. Запропонована навчальна дисципліна має важливе значення для формування загального мовознавчого світогляду здобувача-філолога, відкриває шлях до пізнання нашої духовності.

Мета навчальної дисципліни «Діалект у культурі і літературі»: усвідомити розмаїття вияву української національної мови; осягнути роль діалектної мови в становленні літературної мови; сформувати в здобувачів систему знань про українські діалекти в культурі етносу та художній літературі; засвоїти основні відомості про територіальну диференціацію української діалектної мови; сформувати навички аналізу діалектних явищ на всіх мовних рівнях.

Сформувати мотивацію щодо використання набутих знань у професійній діяльності.

Очікувані результати вивчення дисципліни

знати:

- взаємодію української літературної мови в з територіальними діалектами;
- поняття про територіальні й соціальні діалекти;
- межі поширення окремих явищ і територіальне членування діалектної мови;
- особливості фонетичного, акцентуаційного й граматичного структурних рівнів української діалектної мови та словниковий, фразеологічний склад окремих діалектів і їхніх об'єднань;
- культуру та світогляд етносу в лексико-фразеологічному складнику українського діалектного мовлення;
- діалекти як джерело збереження культури та духовності українського народу;
- взаємодію територіального діалекту та літературної мови в художньому тексті;
- фонетико-граматичне говіркове багатоголосся художньої літератури.

уміти:

- розпізнавати територіальні й соціальні діалекти;
- визначити, до якого з говорів української мови належить певний текст;

- розмежовувати основні діалектні одиниці, одночасно порівнюючи їх;
- аналізувати культуру та світогляд етносу в лексико-фразеологічному складнику українського діалектного мовлення;
- характеризувати фонетичні, лексичні, фразеологічні, морфологічні й синтаксичні одиниці діалектних груп та говорів;
- на слух визначати, носієм якого з говорів української мови є мовець, проаналізувавши його мовлення;
- коментувати, аналізувати діалектні явища;
- виявляти й аналізувати діалектизми у творах художньої літератури, зокрема у тих, що вивчають у школі.

Пропоновані методичні рекомендації покликані виконати комплекс завдань: 1) загальнодидактичного характеру – формувати в здобувачів уміння вчитися; 2) навчального характеру – за допомогою дослідницької та проєктної роботи, проблемного навчання та цифрових технологій сформувати в здобувачів систему знань про українські діалекти в культурі етносу та художній літературі; 3) виховного характеру – переконати у важливості глибокого усвідомлення історії формування мовно-територіальних утворень і окремих мовних явищ, співвідношення та взаємодії з іншими формами існування етносу.

Різноманітні вправи і творчі завдання для аудиторних занять і самостійної роботи допоможуть краще засвоїти фонетичні, морфологічні, синтаксичні, лексичні, фразеологічні особливості української говірної мови. Практичні завдання запропоновано різними варіантами: проблемні, ситуативні, для індивідуальної та групової роботи з використанням говіркового мовлення, шкільних програмових художніх творів та сучасного українського пісенного й художнього дискурсів, інтерпретації вправ із діалектним матеріалом за шкільними підручниками, досліджень науковців-діалектологів, словників, сучасних способів візуалізації, завдання для підготовки мініконференцій та створення відеоблогу. Також запропоновано зразки аналізу діалектних явищ, запитання для самоконтролю, критерії оцінювання, довідковий матеріал, список рекомендованої літератури.

Запропоновані діалектні тексти віддзеркалюють різноманітну тематику з колишнього і сучасного життя українців, їхнього побуту, звичаїв, традицій, світосприйняття. Що впливає на світогляд здобувачів вищої освіти, формує їхні моральні, естетичні почуття, ставлення до праці, навчання, удосконалює певні риси особистості.

Така структура посібника дозволяє реалізувати мету й завдання навчальної дисципліни, сприяє формуванню відповідних загальних і фахових компетентностей.

Посібник стане в пригоді здобувачам вищої освіти не лише під час вивчення діалектів у культурі й літературі, а й у написанні наукових робіт, у підготовці доповідей для засідання наукових гуртків.

**Структура вибіркової навчальної дисципліни
«Діалект у культурі і літературі»**

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин									
	Денна форма					Заочна форма				
	усього	л.	п.	с.р.	інд	усь ого	л.	п.	с.р.	ін д
1	2	3	4	5	6	2	3	4	5	6
Змістовий модуль 1. Українська літературна мова в її взаємодії з територіальними діалектами										
Тема 1. Українська літературна мова і територіальні діалекти у взаємодії на різних історичних етапах	10	2	2	6						
Тема 2. Фонетика. Характеристика діалектних систем вокалізму і консонантизму української мови. Діалектний наголос	16	2	4	10						
Тема 3. Культура та світогляд етносу в лексиці українського діалектного мовлення	9		2	7						
Тема 4. Фразеологія в українському діалектному мовленні	8		2	6						
Тема 5. Морфологічні особливості української діалектної мови	13	3	3	7						
Тема 6. Синтаксис української діалектної мови	5	1	1	3						
Разом за змістовим модулем I	61	8	14	39						

Змістовий модуль 2. Діалекти як джерело збереження культури та духовності українського народу									
Тема 7. Характеристика південно-східного наріччя	5	1	1	3					
Тема 8. Особливості поліського наріччя	5	1	1	3					
Тема 9. Характеристика південно-західного наріччя	10	2	2	6					
Разом за змістовим модулем II	20	4	4	12					
Змістовий модуль 3. Діалектна стихія в українських художніх текстах									
Тема 10. Взаємодія територіального діалекту та літературної мови в художніх творах, що вивчають у школі	11	2	2	7					
Тема 11. Говіркове багатоголосся сучасної художньої літератури	18	2	4	12					
Разом за змістовим модулем III	29	4	6	19					
ІНДЗ	10				10				
Усього:	120	16	24	70	10				

Індивідуальні навчально-дослідні завдання (ІНДЗ)

№ з/п	Тематика (за вибором)	Кількість годин	
		Денна	Заочна
	Випуск відеоблогу	10	
	Разом	10	

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

Практичне заняття. Українська літературна мова і територіальні діалекти у взаємодії на різних історичних етапах

Теоретичні питання

1. Предмет, об'єкт, мета, значення курсу «Діалект у культурі і літературі».
2. Проблеми диференціації понять «мова» та «діалект» в українському соціолінгвістичному просторі.
3. Поняття про територіальні та соціальні діалекти.
4. Жаргонний аспект мови школярів.
5. Специфіка молодіжного сленгу.
6. Сленгізми й жаргонізми інтернет-користувачів.
7. Спортивний жаргон. Військовий жаргон.
8. Загальна характеристика діалектних одиниць.
9. Історія дослідження українських діалектів.
10. Поняття про діалектизм.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с.
URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Гримашевич Г. І. Діалекти як джерело збереження культури та духовності українського народу. URL: <http://nniif.org.ua/File/20ggidyd.pdf>
3. Міца О. В., Шумицька Г. В., Шаркань В. В., Венжинович Н. Ф., Інтерактивна карта діалектів як інструмент фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Т. 88. №2. С. 126 - 138. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46048/1/4787.pdf>
4. Савчин Т. Проблеми диференціації понять «мова» та «діалект» в українському соціолінгвістичному просторі. *Studia methodologica*, No. 54. 2022. С. 92-103. URL: <https://studiamethodologica.com/index.php/journal/article/view/96/87>
5. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг : Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика, 2005. URL: <http://catalog.odnb.odessa.ua/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:78072/Source:default>
6. Цимбал Н. Використання здобутків української діалектології у сучасній лінгводидактиці. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4328/3/vykorystannya%20zdobutkiv%20ukrayins'koyi%20dialektolohiyi%20u%20suchasniy%20linhvodydaktytsi.pdf>

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. Прочитайте речення із сучасної української прози. Випишіть територіальні та соціальні діалектизми, пояснивши їхнє значення.

I варіант. У тій самій колибі. Ото й увесь спільний гешефт. Не теренди й не переч, жінко! Зранку до вечора пантрував коров'ячі ясла та жолоби. Інші газди відмовляють своїх газдів. Не любить – і фертик. Павлові – через день після Богородиці, двадцять третього копня. Файкує Гаврило лічені рази на рік. За день до Введення, третього просинця. Притихлі люди чекали на віята (Марія Матіос «Майже ніколи не навпаки»).

III варіант. Хлопець здивовано витріщився на дівчину. Його рідко коли так дошкульно відшивали, майже в лоба, без попереджень. Тим паче що списки на відрахування з універу надто мудрих студиків уже готові і ти у них майже перша, сама бачила в Полінки на столі. Оксані довелося взяти академку на рік. Влад завзято підтримував таке бажання коханої дружини попри закидони свекрухи (Дара Корній «Тому, що ти є»).

IV варіант. Святая святих ресторану, на фантастичній кухні з розпеченими пательнями і співучими рибами... Т о був Білінкевич, щоправда, одягнутий і навіть у мештах. Хомський купить мені гуцульський гердан... Тож повинен принаймі руку поцілувати тій, котра пере шкарпетки твого ідола і варить йому зупу... О, плячки – то божественне їдло. Бодьо розуміюче кивнув і зник, як мольфар (Юрій Андрухович «Рекреації»).

Завдання 3. *Діалектологічний диктант: прослухайте пісню Кузьми Скрябіна «То є Львів» <https://www.youtube.com/watch?v=Gx25RShzV6E>, випишіть соціальні та територіальні діалектизми. Поясніть, яке значення зафіксованих слів у пісні.*

Завдання 4. *Робота мінікомандами (по 3-4 особи). Знайдіть пару <https://learningapps.org/3658863>. Утворіть електронний лексикографічний портрет діалектного слова (на вибір), використавши концепцію інтегрального опису мови.*

САРДАК, СЕРДАК, а, чол., заст., діал. Рід верхнього теплого короткого сукняного одягу. Він не має нічого, крім того, що на собі, крім оцього старого сардака (Іван Франко, IV, 1950, 399).

Цікаві факти.

1. Сардак носили поверх кептаря не застібнутим або навпаки.

2. Шили сардаки з темно-сірого, чорного сукна. Оздоблювали вишивкою, шнурковим гаптуванням, китицями та іншим.

3. Крій сардака був надзвичайно простий. Брали два клаптики сукна. Один клаптик залишався цілим, а інший (перед) розрізався на дві поли (частини). Сардак шили прямим, не до стану і без вусів, а по боках внизу пришивали великі клини. Рукави були теж прямо викроєні та зарублені внизу.

4. Такі сардаки носили в горах, на Підгірцю, на Задністові. Сердаки були чорної або білої барви та розшиті крученими шнурками. В горах сардаки були короткі, а чим ближче до долини, тим довшим ставав сардак. Над Дністром сардаки були довжиною до середини гомілки.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 1

Українська літературна мова і територіальні діалекти у взаємодії на різних історичних етапах

Теоретичні питання

1. Предмет, об'єкт, мета, значення курсу «Діалект у культурі і літературі».
2. Проблеми диференціації понять «мова» та «діалект» в українському соціолінгвістичному просторі.
3. Поняття про територіальні та соціальні діалекти.
4. Жаргонний аспект мови школярів.
5. Специфіка молодіжного сленгу.
6. Сленгізми й жаргонізми інтернет-користувачів.
7. Спортивний жаргон. Військовий жаргон.
8. Загальна характеристика діалектних одиниць.
9. Історія дослідження українських діалектів?
10. Поняття про діалектизм.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с.
URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Савчин Т. Проблеми диференціації понять «мова» та «діалект» в українському соціолінгвістичному просторі. *Studia methodologica*. 2022. N 54. С. 92-103.
URL: <https://studiamethodologica.com/index.php/journal/article/view/96/87>
3. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг : Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика, 2005. URL: <http://catalog.odnb.odessa.ua/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:78072/Source:default>
4. Цимбал Н. Використання здобутків української діалектології у сучасній лінгводидактиці. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4328/3/vykorystannya%20zdobutkiv%20ukrayins'koyi%20dialektolohiyi%20u%20suchasniy%20linhvodydaktysi.pdf>

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Прочитайте статтю: Тищенко К. Поки живі українські діалекти – живе Україна. *Дивослово*. 2002. № 6. С. 13-16.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Tyschenko_Kostiantyn/Poky_zhyvi_ukrainski_dialekt_y_zhyve_Ukraina.pdf

За допомогою самостійно складеної інтерактивної вправи «Кросворд» чи «Пазл» (6-8 запитань) розкажіть про хронологію розвитку української мови та її говорів. <http://internet-servisi.blogspot.com/p/learning-apps.html>

Наприклад:

<https://learningapps.org/watch?v=p1z6sutft23>

Завдання 2. Робота в парі. *Прочитайте статті:*

I варіант. Гримашевич Г. Українська діалектологія в контексті сучасної системи освіти. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад* : зб. наук. праць матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 квітня 2017 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. Київ : НАУ, 2018. С. 85 – 88. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/32951/1/pdf>

II варіант. Корнелаєва Є. Сленг як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 35. С. 80 – 84. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/909913.pdf>

III варіант. Рябець Л. Український діалектний словник сьогодні: особливості побудови і проблеми укладання. *Українська мова*. 2019. № 1. С. 71 – 86. URL: https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/1_19/8.pdf

IV варіант. Бабій І. Українська блогосфера як відображення соціокультурних процесів. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті* : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Львів, 11–12 червня 2020 р. Львів, 2020. С. 16–19. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/handle/123456789/7518>

Підготуйте інтелект-карту за матеріалами 1 статті (самостійно розподілити варіанти).

Наприклад:

<https://www.mindmeister.com/app/map/2988430613?t=t5vTaei6dk>
<https://www.mindmeister.com/app/map/2988430613?t=t5vTaei6dk>
<https://www.mindmeister.com/app/map/2988093452?t=becvy5qCwr>

Завдання 2. *Прочитайте речення із сучасної української прози. Спробуйте визначити в наведених прикладах територіальні та соціальні діалектизми, пояснивши їхнє значення (за бажання можна візуалізувати).*

Чудо – та й гата. А на пролюдень маєш телячі вироб'єнки. І притулилися Михайло з Матронкою одне до одного так близько, що навіть через грубі їхні сардаки було чути прискорене биття сердець... Може, вони мали фіру. Чоловік був у вуйковому кептарі, з крісом через плече і в зеленому капелюсі (Марія Матіос «Солодка Даруся»).

Ти зненацька збагнеш: дискжокей, цей розкошланий лабух, - То насправді твій кривний, / во людях і музиці, брат... Ох, хіба ж не так само – як в танці, в повільному трансі / ти лабала непотрібні нікому слова?.. (Оксана Забужко «Дискотека»).

Методичні рекомендації:

Вироб'єнки – територіальний діалектизм, означає «взуття, святкові постолы з телячої шкіри» (Великий тлумачний словник сучасної української мови є ... Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ

«Перун», 2005.1728 с.; С. 149.) URL: <https://archive.org/details/velykyislovnyk/page/148/mode/2up?view=theater>

Лабала – соціальний діалектизм, жаргон, означає «грати на музичному інструменті» <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0004866>

Завдання 3. Прокоментуйте у вигляді есе чи мінісловника особливості студентського, спортивного та військового жаргонів на прикладі записів монологічного мовлення однолітків, прикладів теле- чи радіопередач.

Методичні рекомендації:

На «О» ХЛОПЦІ зі 126 бригади ТРО ЗСУ так говорять:

«Васильок» - автоматичний міномет діаметром 80 мм із касетою 4 вистріли,

«весло» - АК-74: автомат із прикладом,

«Дашка» - ДШК: важкий кулемет, який дуже виручив під час звільнення Снігурівки,

«Ксюха» - АКСУ: автомат укорочений,

«курва в небі» - дрон орків,

«курва з подарунками» - дрон, який скидає боєприпаси на ЗСУ,

«легка/важка тарілка» - легкопоранений/важкопоранений,

«максим» - спарений кулемет для роботи зі штурмовими дронами та шахідами,

«наша Галя/наші очі» - свій дрон.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

Тренінг. Фонетика. Характеристика діалектних систем вокалізму і консонантизму української мови

Теоретичні питання

1. Особливості діалектних систем вокалізму.
2. Загальна характеристика українського діалектного вокалізму.
3. Звукові зміни. Явище афери. Вставні голосні. Гіперичні явища в українському діалектному вокалізмі.
4. Характеристика груп приголосних фонем української діалектної мови. Звукові зміни.
5. Специфіка українського діалектного наголошування.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Кобиринка Г. «Лексикон львівський: поважно і на жарт» як джерело дослідження динамічних процесів української акцентної системи. *Діалектологічні студії* : Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича.

- Львів, 2020. С. 101 – 108. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>
3. Костів О. Сучасне діалектне мовлення з погляду динаміки. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2016. Вип. 63. С. 165–171. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/05/Vlnu_fil_2016_63_1_9.pdf
  4. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навчальний посібник. Хмельницький, 2017. 158 с. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/bitstreams/249b6405-0fb9-4c1a-8e83-b1bb3bc5c25c/download>
  5. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. Тренінг. *За діалектними явищами вокалізму й консонантизму з'ясуйте, до якого говору належить пропонований текст:*

З'вітки во'на з'нала / ко¹ ли т'реба було хл'іб вит'а'гати ?

— Йа н'е з'найу йі^ейі то'го іс'куства // йа з'найу йак п'іро'га п'ечу / дак йа у'же і по у'ремйу з'найу / і то уже по'бачу там / 'пало^учку^ойу чи с"п'іче^нчку^ойу йак н'е¹ т'агн'єца т'істо / з'начит' го'тове // о // а то'го хл'іба йа н'е з'нала // но к'репко 'добрії ме'н'і^б теї буу хл'іб / о 'зарез у нас к'руглії 'печут' / о^н н'е та^о'кі 'житн'ії / а теї буу та^о'кі 'добрії / да шче[^] і з моло'ком / йаг було те моло'ко у'вол'у // шчеж до^авал'і но^алог'і^н / до / теж моло'ко т'реба було зб'ірат' перего'н'ат' на 'масло / до нам у'же 'тик'і си'рово^атка_ж / по'лу'чалас' / а 'масло т'реба було о'д:ат' у но^алог а'бо_і про'дад'_бо було_ж 'важко жит' бо / жи'л'і 'бидно //

Завдання 2. Тренінг. «Знайди пару» з фонетичним завданням <https://learningapps.org/3305316>

Діалектизми запишіть фонетично на онлайн-дошці Jamboard відповідно до особливостей вокалізму та консонантизму діалектів північного, південно-західного, південно-східного наріч.

Завдання 3. Тренінг. *Запишіть фонетичною транскрипцією поданий нижче діалектний текст.*

Свайба була у молодого. Я була одіта у кохту і спідницю в дев'ять аршин і у вісім піл. А на шії було в мене намисто і дукачів було тільки один рядок, бо я була бідна. Свекор в мене був багатий, бо у нього було аж десять десятин. Раньше я була непогана, бо приходило по три пари старостів. От значить інтересувались. А тепер то я вже стара та погана (Полтавська область, Решетилівський район, с. Шкурупії).

Завдання 4. Тренінг. У наведених словах схарактеризуйте (усно) діалектні відмінності вокалізму.

Ва'да, та'б'іє, са'б'іє, ча'го, ва'зит' (Чернігівська обл.);
во^а'да, со^а'лома, во^а'у'кі, 'золо^а'то, 'д'ад'ко, 'лоуко (правобережнополіські говірки).

Завдання 5. Тренінг. Поясніть явище афери в наведених нижче словах.

Довгоб'разий, 'тадже, 'за'дно (за одно), до'к'на (до вікна), в'с'о'дно (все одно), не'дда'си (не оддаси), не'бзи'ваўсі, 'пти' раўсі (обтирався), 'б' ручка (обручка), вони 'бсудили (обсудили).

Завдання 6. Тренінг. Прокоментуйте гіперичні явища в наведених прикладах.

О'сад'ба (усадьба), огро'ном, о'кація, обир'коса, оп'тека, оў'тобус, кор'топл'а, ко'пуста, ко'рас' (карась), Онд'ріей, Он'туон, Но'талка, ві'вес (овес), 'дохтір, в'і'тец'.

Завдання 7. Тренінг. Поясніть фонетичні умови заступлення голосних звуків в українській діалектній мові.

- 1) пше'нице, ду'ш'е, 'ч'ейка (чайка), ў'зе'ў, 'т'ешко, 'д'екувати, ка'ч'ен (Львівська обл);
- 2) 'йегода, 'йер'марок, м'н'есо, пйе'та, пйет', 'с'імн'е, 'міс'ец (схінокарпатські, або гуцульські говірки);
- 3) 'с'імйе, 'т'імйе, 'курево (курява), 'місец' (північна Київщина);
- 4) йей'це, 'жабечи, кійе'хі, 'пойес, з'а'ті (північна Житомирщина).

САМОСТІЙНА РОБОТА № 2

Фонетика. Характеристика діалектних систем вокалізму і консонантизму української мови

Теоретичні питання

1. Особливості діалектних систем вокалізму.
2. Загальна характеристика українського діалектного вокалізму.
3. Звукові зміни. Явище афери. Вставні голосні. Гіперичні явища в українському діалектному вокалізмі.
4. Характеристика груп приголосних фонем української діалектної мови. Звукові зміни.
5. Специфіка українського діалектного наголошування.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с.
URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Костів О. Сучасне діалектне мовлення з погляду динаміки. Вісник Львівського

- університету. Серія філологічна. 2016. Вип. 63. С. 165–171.
URL:https://philology.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/05/Vlnu_fil_2016_63_19.pdf
3. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навч. посіб. Хмельницький, 2017. 158 с. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/bitstreams/249b6405-0fb9-4c1a-8e83-b1bb3bc5c25c/download>
4. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. *За діалектними явищами вокалізму й консонантизму з'ясуйте, до якого говору належить пропонований текст. Що яскраво підтверджує вашу думку?*

[звідат'с'а його оти'ц'// што будеш, сы'не, правити? // йа буду правити фи'йсу // добрі /роб'и // зач'ет роби'ти фи'йсу / бей / але сис' ви'ди'т'/ што то му с'а не лом дайє //каже оти'ц'//сы'не не буде с того фи'йса ' // а кед' не буде фи'йса / буде клепач'// каже оти'ц'// роби' дале //]

Завдання 2. *Прочитайте і з'ясуйте, яких замін зазнає в різних позиціях фонема /а/ в українських діалектах. Прокоментуйте письмово 3 слова.*

по'д'е^нка (подяка), 'д'икуйу, 'шч'ісц'і (щастя) (південна Львівщин);
'д'єкуйу, зє'т'і (зяті), жє'л' (жаль), 'ч'єс (надсянські говірки);
Те'к'ена (Тетяна), 'г'екуйу (дякую) (гуцульські говірки);
'міс'іц', 'рісний, 'міс'ец' (північна Буковина);
'десет', де'с'аток, (вони) 'носет', 'ходет', 'носечи (поліські діалекти);
'де'кувати, ш'чис'т'і (щастя), 'ще^нпка (шапка) (наддністрянські говірки).

Методичні рекомендації:

'девет' – у слові зафіксовано діалектну відмінність на фонетичному мовному рівні, зокрема у вокалізмі наявне заступлення ненаголошеної фонемі [а] фонемою [e], який не пом'якшує попереднього приголосного;

'ч'єс – у слові зафіксовано діалектну відмінність на фонетичному мовному рівні, зокрема у вокалізмі наявне заступлення наголошеної фонемі [а] фонемою [ě], який пом'якшує попередній шиплячий приголосний;

п'йе^нтка (п'ятка) – у слові зафіксовано діалектну відмінність на фонетичному мовному рівні, зокрема у вокалізмі наявне заступлення наголошеної фонемі [а], тобто в позиції після м'яких приголосних, шиплячих та [j] відповідно до [а] будь-якого походження виступають звуки [e], [e^н], [u^н], [i], [i^н].

Завдання 3. *Поясніть вияви фонемі [u] в наведених словах (по 1 слову з кожного рядка).*

'чи'сто, ши'т, ші'т, би'к, бі'к, 'ми'ша, 'ви'пас, 'ві'пас (лівобережнополіські говірки);

ли'хей — 'ле'хо (лихий — лихо), та'к'ей (такий), при'ход' — п'рейде, 'жето (жито), хме'з (хмиз), з'рубела (західна частина південноволинських говірок);

'К'ейі, бура'к'е, вус'к'ей (вузький), 'х'етра (хитра), глу'х'ей (Львівська обл., Брюховицький р-н);

к'не'шка (книжка), 'ме'л'у (милю), 'же'ту (жито), 'ме'ши (миші) (західна Дрогобиччина).

Методичні рекомендації:

'ре'ба – у слові зафіксовано діалектну відмінність на фонетичному мовному рівні, зокрема у вокалізмі наявне заступлення наголошеного [и], яка, набираючи ширшої, децю обниженої артикуляції, зближується з фонемою /e/ і реалізується як [e^u].

Завдання 4. Прокоментуйте 2 варіанти фонема /о/ та її заміники в наведених словах.

Розподіл варіантів за журнальним списком: здобувач із № 1- це I варіант..., потім спочатку).

I варіант: му'гила, шпо'риш (слобожанські говірки);

II варіант: мо'гила, бо'т'вин':а, о'бід, пу'жар (степові говірки);

III варіант: году'вати – го'ду'вати – гуду'вати, зо'зул'а – зо'зул'а – зу'зул'а, ко'леса, бу'л'ачка (полтавські говірки);

IV варіант: су'б'і, 'тишо'йу, 'мишу'йу (середньочеркаські говірки).

Методичні рекомендації:

ву'да – у слові зафіксовано діалектну відмінність на фонетичному мовному рівні, зокрема у вокалізмі наявне заступлення ненаголошеного [о] у позиції перед наголошеними [а] спостерігається помірно «укання», тобто вимова ненаголошеного [о] з відтінком [y^o];

на до'лон'ох – у слові зафіксовано діалектну відмінність на фонетичному мовному рівні, зокрема у вокалізмі наявне заступлення ненаголошеного [о] у позиції перед наголошеними [о] спостерігається помірно «укання», тобто вимова ненаголошеного [о] з відтінком [o^y].

Завдання 5. Для яких говорів властиве заступлення [н'] через [й] у звукосполюці [н'к]? Поясніть наведені нижче будь-які 2 слова.

I варіант (перша третина здобувачів за журнальним списком): голо'войка, коза'чейко, ласті'войка, зо'зулейка, 'річейка;

II варіант (друга третина здобувачів за журнальним списком): ма'лейк'ій, мі'лейк'ій, моло'дейкий, дріб'нейкий, ма'лейк'ій;

III варіант (остання третина здобувачів за журнальним списком): с'патоїкі, с'патоїки (спатоньки), хо'дитоїки, 'йістоїки.

Методичні рекомендації:

'личейко – у слові зафіксовано діалектну відмінність на фонетичному мовному рівні, зокрема в консонантизмі наявне заступлення [н'] через [й] у звукосполюці [нк].

Завдання 6. Робота мінікомандами (по 3-4 особи). Створить таблицю/інтерактивну екскурсію чи подорож про акцентуаційні особливості українських говорів. Наголошення форм змінних слів. <https://auth.genial.ly>; https://philology.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/05/Vlnu_fil_2016_63_19.pdf

Наприклад:

https://docs.google.com/document/d/1EUtQXJSOrdgCdKS_uyhtOUwvS-FX2Mc1jwMcmIkqurE/edit

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Практичне заняття. Фонетика. Характеристика діалектних систем вокалізму і консонантизму української мови

Теоретичні питання

1. Особливості діалектних систем вокалізму.
2. Загальна характеристика українського діалектного вокалізму.
3. Звукові зміни. Явище афери. Вставні голосні. Гіперичні явища в українському діалектному вокалізмі.
4. Характеристика груп приголосних фонем української діалектної мови. Звукові зміни.
5. Специфіка українського діалектного наголошування.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Кобирилка Г. «Лексикон львівський: поважно і на жарт» як джерело дослідження динамічних процесів української акцентної системи. *Діалектологічні студії* : Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 101 – 108. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>
3. Сікора Г. Фонетична варіантність у сучасному львівському мовленні. *Діалектологічні студії* : Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 250 – 260. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>
4. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”»,

2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. Мініпроект «Карта візитера «По країні Україні».

Північне наріччя – 1 група здобувачів, південно-західне – 2 група, південно-східне – 3 група. Кожна група отримує картку з діалектними словами, погрупованими за певними фонетичними особливостями.

Завдання: установити, що об'єднує кожен групу слів. 1 група працює над мовними особливостями північних областей, зазначаючи їх на задалегідь підготовлених паперових квітах волошки; 2 група – західних, виписуючи особливості на квітах маку; 3 група - східних, працює з квітами соняшника.

Завдання для 1 групи

Південно-західне наріччя

1. Сурочка, кужух, куро́ва, чулу́вік, вуда, чо́бути, лупа́та ([o] > [y])
2. Га́рйачий, бу́рйа, бу́рйак, зорна (пом'я́кшений [p] – депалаталізація)
3. Цу́лювати, лівша ([i] > [y, йу])
4. Бара́за, гра́чка ([e] > [a])
5. Кро́ф, лю́боф, фчо́ра, жо́втий ([v] > [f])
6. Ха́дзяї́н, ха́дзяя́ка, дзе́лений, дза́втра, дзлі́й ([z] > [dz])
7. Га́рачий, ра́бий, ра́сний, бу́рак, бу́ра (твердий [p])
8. Га́ндрій, го́ко, го́гірок, го́зеро, га́птека, го́селедець, го́бід (протетичний [г])
9. Де́кувати, поро́сята ([a] > [e])
10. Ки́рниця, крива́вий ([ри] > [ир] - метатеза)

Завдання для 2 групи

Південно-східне наріччя

1. Хо́дю, си́дю, же́рело, зво́нок ([дж] > [д, з, ж])
2. Мо́льоко, бу́льо, бу́лька, го́льова, го́лька (м'я́кий [л])
3. О́звар, о́читель, о́тюг, со́сіда, о́люблений ([у] > степовий [o])
4. Ту́хлі, хва́брика, бу́хвет, ко́нхвети, ко́хта, ко́хве ([ф] > [хв])
5. Ко́нь, мо́лодо́сть, со́ль, во́л ([i] > [o])
6. О́втобу́с, о́ванс, о́двока́т, о́брико́си, о́каці́я ([a] > [o])

Завдання для 3 групи

Північне наріччя

1. Во́ул, ву́ел, ву́ил; куо́нь, куе́нь, куи́нь; стуо́л, стуе́л, стуи́л; воуо́з, вуе́з, вуи́з ([i] > дифтонги [yo], [ye], [yi])
2. Сіе́но, сніе́г, хліе́б, ріе́чка, піе́ч, діе́д, гріе́х, діе́д, со́біе, біе́лка, тіе́сто ([i] > [ie])
3. Ка́рова, ма́лако, ва́да, ра́бота, да́рога, ка́лесо, ма́латок, ка́ли, па́їхали ([o] > [a])
4. Хло́пец, па́лец, мізи́нец, го́стине́ц, кіне́ц, кра́вець ([твердий ц])
5. Їе́блука, їе́щик, їе́ма, їе́линка ([йа] > [йе] на початку слова)
6. Ка́мень, гребе́нь, по́пел, спо́дні́ца, па́шла ([i] > [e])

7. Фіст, сфатив ([хв] > [ф])

Презентація робіт. Один здобувач із команди виходить до карти наріч, вказує мовне явище, прикріпивши кожну квітку, у якій зазначена одна з мовних особливостей, по контуру України.

Завдання 2. Прокоментуйте діалектні відмінності.
<http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1> (С. 83-84).

Завдання 4. *Переляньте відео. Свої враження опишіть 4 реченнями, використовуючи діалектні відмінності на фонетичному мовному рівні одного з наріч.*

Смакуй Україною: які унікальні страви готують на Святвечір у різних регіонах?

<https://www.tourism.gov.ua/blog/smakuu-ukrayinoyu-yaki-unikalni-stravi-gotuyut-na-svyatvechir-u-riznih-regionah>

САМОСТІЙНА РОБОТА № 3

Фонетика. Характеристика діалектних систем вокалізму і консонантизму української мови

Теоретичні питання

1. Особливості діалектних систем вокалізму.
2. Загальна характеристика українського діалектного вокалізму.
3. Звукові зміни. Явище афери. Вставні голосні.
4. Гіперичні явища в українському діалектному вокалізмі.
5. Характеристика груп приголосних фонем української діалектної мови. Звукові зміни.
6. Специфіка українського діалектного наголошування.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с.
 URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Кобиринка Г. «Лексикон львівський: поважно і на жарт» як джерело дослідження динамічних процесів української акцентної системи. *Діалектологічні студії* : Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 101 – 108. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>
3. Сікора Г. Фонетична варіантність у сучасному львівському мовленні. *Діалектологічні студії* : Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 250 – 260. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>

4. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Поясніть (3-4 слова) перехід приголосних звуків у двофонемні сполуки в різних українських діалектах.

- 1) м'нати, 'с'імн'а, 'полумн'а, 'імн'а;
- 2) здо'роўл'а, бе'зго'лоўл'а, 'жабл'ачий;
- 3) во'ни л'убл'ат', 'лоўл'ат', спл'ат';
- 4) во'ни 'купет', с'тавет', 'ломет';
- 5) во'ни 'робйат, 'л'убйат, 'терпйат;
- 6) 'робйу, 'ломйу, 'кормйу, 'купйу с'а'диўйу, п'раўйу;
- 7) ч'кола (школа), ч'кода (шкода), 'дочка (дошка).

Методичні рекомендації:

голу'бл'ата – у слові зафіксовано діалектну відмінність на фонетичному мовному рівні, зокрема в консонантизмі наявне заступлення фонемі [б] двофонемною сполукою [бл'] у 3-ій ос. множини теперішнього часу дієслів II дієвідміни.

Завдання 2. Оберіть текст (С. 54-56), прокоментуйте особливості подільського говору в текстах сучасного діалектного мовлення (Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>).

Завдання 4. Робота мінікомандами (по 4 особи). Підготуйте доповідь (бажано використовувати графіку, відео, музику).

I варіант (перша половина здобувачів за журнальним списком).

Кобирина Г. «Лексикон львівський: поважно і на жарт» як джерело дослідження динамічних процесів української акцентної системи. *Діалектологічні студії* : Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 101 – 108. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>

II варіант (друга половина здобувачів за журнальним списком).

Сікора Г. Фонетична варіантність у сучасному львівському мовленні. *Діалектологічні студії* : Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 250 – 260. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>

Завдання 5. Робота в парі. Підготуйте тест на тему самостійної роботи (8-9 запитань із трьох варіантами відповідей, але одна правильна).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

Семінар-конференція. Культура та світогляд етносу в лексиці українського діалектного мовлення

Теоретичні питання

1. Діалектна лексика з погляду її походження.
2. Духовна культура українців у діалектній обрядовій лексиці.
3. Світоглядні уявлення українців у діалектній лексиці хатнього, кухонного начиння, харчування.
4. Діалектна лексика сільського господарства.
5. Будівельна лексика українських говорів як виразник регіональної культури.
6. Діалектні особливості лексики на позначення демонологічних понять, магії, чарів, віри й релігійного життя українців.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с.
URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Захарків О. Т. Діалектна лексика як один із виявів духовної культури народу. *Мова і культура нації* : тези доповідей. Львів, 1990. С. 94 – 96.

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. Семінар-конференція. Виконайте завдання вправ 126 (*Українська мова : підручник для 5 класу загальних загальноосвітніх середніх шкіл / Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна. Київ : Освіта, 2022. 256 с.*): *упізнайте лікарські рослини. Які з них діалектні назви? Чому багато діалектних назв в українській мові?* <https://pidruchnyk.com.ua/1649-ukrmova-5-klas-golub.html>

Завдання 2. Семінар-конференція. *Захист самостійної роботи № 4.*

Завдання 3. *Сенкан на тему практичного заняття.*

Сенкан – це вірш, що складається з п'яти рядків.

Слово «сенкан» походить від французького слова «п'ять» і означає вірш у п'ять рядків.

Перший рядок – тема (іменник).

Другий – опис теми (два прикметники).

Третій – називає дію, пов'язану з темою, складається з трьох дієслів.

Четвертий рядок – фраза, переважно з 4-х слів, висловлює ставлення до теми, почуття.

Останній рядок – одне слово – синонім до слова (теми), ніби висновок вірша

САМОСТІЙНА РОБОТА № 4

Культура та світогляд етносу в лексиці українського діалектного мовлення

Теоретичні питання

1. Класифікація діалектної лексики.
2. Діалектна лексика з погляду її походження.
3. Духовна культура українців у діалектній обрядовій лексиці.
4. Світоглядні уявлення українців у діалектній лексиці хатнього, кухонного начиння, харчування.
5. Діалектна лексика сільського господарства.
6. Будівельна лексика українських говорів як виразник регіональної культури.
7. Діалектні особливості лексики на позначення демонологічних понять, магії, чарів, віри й релігійного життя українців.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Захарків О. Т. Діалектна лексика як один із виявів духовної культури народу. *Мова і культура нації* : тези доповідей. Львів, 1990. С. 94 – 96.
3. Інтерактивна карта діалектів України. URL: <https://dialectmap.org/>
4. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Попрацюйте зі статтею інтерактивної карти українських діалектів: прочитайте, спробуйте укласти мініпутівник для туриста.

Слова, які потрібно знати тим, хто їде на Закарпаття
<https://dialectmap.org/articles/e201c6b4-ce6b-4945-8214-4e20e577d7b5>

Завдання 2. Підготуйте в системі Microsoft PowerPoint презентацію (10-12 слайдів) статті (можна самостійно підібрати статтю схожої тематики іншого регіону України, але друком за останні п'ять років) за варіантами (варіант-номер здобувача за журнальним списком).

І варіант. Шеремета Н. Лінгвокраєзнавчий потенціал найменувань посуду (на матеріалі говіркового мовлення Західного Поділля). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. 2020. Вип. 51. С. 144-148. URL:

[http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/5398/Naukov i-pratsi-K-PNU-im.I.-Ohienka-Filolohichni-nauky-Vyp.51.pdf?sequence=1&isAllowed=y](http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/5398/Naukov%20i-pratsi-K-PNU-im.I.-Ohienka-Filolohichni-nauky-Vyp.51.pdf?sequence=1&isAllowed=y)

II варіант. Оскирко О. П. Номінація борщу в східноподільських говірках. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Філологія : зб. наук. праць. Одеса, 2017. Вип. 30. Т. 1. С. 39–41. URL:

http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v30/part_1/13.pdf

III варіант. Оскирко О. П. Номінація картоплі та страв із неї у східноподільських говірках. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ*. Серія: Філологія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. Київ, 2018. Вип. 36. С. 188–192. URL:

http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/3077/UNESCO_36.pdf?sequence=1&isAllowed=y

IV варіант. Оскирко О. П. Номінація молока і молочних продуктів у східноподільських говірках. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія: Філологічні науки : зб. наук. праць. 2018. Вип. 38. С. 97–103. URL: <http://nv.idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-38.pdf>

V варіант. Делюсто М. Весільна лексика української південнобессарабської говірки. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія: Філологічні науки : зб. наук. праць. 2018. Вип. 38. С. 45–53. URL: <http://nv.idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-38.pdf>

VI варіант. Оскирко О. Номінація обрядових страв весняного циклу у східноподільських говірках. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2018. Вип. 1 (39). С. 122-125. URL:

<http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/issue/view/10757>

VII варіант. Оскирко О. П. Номінація обрядових страв зимового циклу у східноподільських говірках. *Філологія: сучасний погляд на вивчення актуальних проблем* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. С. 25–28. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Oskyrko_Oleksii/Nazvy_izhi_ta_napoiv_u_skhid_nopodilskykh_hovirkakh.pdf

VIII варіант. Плечко А. Календарна обрядовість (Благовіщення, Здвиження та Покрова) у землеробстві жителів Середнього Полісся. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2021. Т. 2 № 46. С. 187-193. URL: <http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/issue/view/15352>

IX варіант. Мареев Д. Найменування полів із-під сільськогосподарських культур в українських східнополіських говірках. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2021. Т. 2. № 46. С. 125-132. URL: <http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/issue/view/15352>

X варіант. Сердега Р. Л. Діалектні елементи у текстах фольклору та проблема їх відбиття у «Словнику мови усної народної словесності». *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71). № 6. Ч. 1. С. 43 – 47. URL:

https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/6_2021/part_1/8.pdf

XI варіант. Хомчак Л. Назви релігійних обрядів у структурі родинно-обрядової лексики надсянських говірок. *Діалектологічні студії. 13*: Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 370 – 385. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>

XII варіант. Волошинова М. Назви страв із продуктів рослинного походження в українських східнословобожанських говірках. *Діалектологічні студії. 13*: Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 48 – 60. URL:

<https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>

XIII варіант. Бобер Т. Назви жіночого поясного одягу в середньонаддніпрянських говірках. *Діалектологічні студії. 13*: Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 28 – 37. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>

XIV варіант. Глуховцева К. Про особливості семантичної структури обрядового тексту (на матеріалі українських східнословобожанських говірок). *Діалектологічні студії. 13*: Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 60 – 69. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>

XV варіант. Глуховцева К. Відображення міфологічних уявлень українців в обряді «покривання молодої». *Лемківський діалект у загальноукраїнському контексті* / Укладачі Панцьо С.Є., Свистун Н.О. *Studia methodologica*. Вип. 27. Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. С. 29 - 32. URL:

http://catalog.library.tnpu.edu.ua/naukovi_zapusku/stydia_metod/studia27.pdf

XVI варіант. Подпонаровська А. Традиційна обрядовість подолян: особливості родильної лексики в говірці села Яришівка Томашпільського району Вінницької області. *Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Вінниця, 26–27 квітня 2018 р.)* / Відп. ред. І. В. Гороф'янюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 172 – 178. URL:

<http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5549/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

XVII варіант. Федонюк Л. Лексика на позначення весільних обрядів у говірці села Качанівка Хмільницького району Вінницької області. *Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м.*

Вінниця, 26–27 квітня 2018 р.) / Відп. ред. І. В. Гороф'янюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 214 – 219. URL: <http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5549/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

Тренінг. Фразеологія в українському діалектному мовленні

Теоретичні питання

1. Теоретичні засади вивчення фразеологізмів діалектного мовлення.
2. Традиційна культура у дзеркалі фразеологізмів говірок.
3. Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології діалектів України.
4. Актуалізація фразеологічних одиниць у діалектному тексті.
5. Етнокодуювання демонологічних уявлень українців у фразеології.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Коваленко Н. Д. Фразеологія в українському діалектному мовленні. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2021. 404 с. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/Kovalenko-ND.-diss.pdf>
3. Коваленко Н. Д. Назви зимових обрядів у кодах фразеології. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів : Вип. 17, у 3 т. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Т. 3. С. 69– 70. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3377>
4. Коваленко Н. Д. Назви різдвяних свят у складі фразеологізмів. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23– 24 лютого 2018 р.). Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2018. С. 12–14. 94. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3348>
5. Коваленко Н. Д. Регіональні особливості фразеології Чорнобильської зони. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології* / відп. ред. П.Ю. Гриценко. Київ : КММ, 2017. С.188–199. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2539>
6. Коваленко Н. Д., Царюк І. М. Фразеологізми з назвами великодніх свят в українському діалектному мовленні. *Studia ucrainika posnaniensia. Zeszyt 7 (2)* / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznan, 2019. С. 35–42. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/sup/article/view/17615/18712>

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. Тренінг. *Захист, коментар, надавання порад щодо покращення підготовлених у системі Microsoft PowerPoint презентацій (10-12 слайдів) статей за варіантами самостійної роботи.*

Завдання 2. Тренінг. *Створенням відеоблогу «Діалектні особливості полімовної Одещини» чи «Фразеологія в українському діалектному мовленні».*

Наприклад:

<https://ms.detector.media/sotsmerezhi/post/31398/2023-03-14-v-uzhgorodi-studenty-zapustyly-vidеoblog-dlya-populyaryzatsii-zakarpatskogo-dialektu/>

<http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/aktualni-problemi-suchasnoyi-filologiyi-21-ljutogo-2017-r..pdf>

<https://tsn.ua/ru/video/video-novini/galickiy-dialekt-nashoyi-movi-zberigysya-v-braziliyi.html>

<https://www.youtube.com/watch?v=gXHOoPF2Q-E>

САМОСТІЙНА РОБОТА № 5

Фразеологія в українському діалектному мовленні

Теоретичні питання

1. Теоретичні засади вивчення фразеологізмів діалектного мовлення.
2. Традиційна культура у дзеркалі фразеологізмів говірок.
3. Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології діалектів України. Актуалізація фразеологічних одиниць у діалектному тексті.
4. Етнокодуювання демонологічних уявлень українців у фразеології.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Коваленко Н. Д. Фразеологія в українському діалектному мовленні. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня "Рута"», 2021. 404 с. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/09/Kovalenko-ND.-diss.pdf>
3. Коваленко Н. Д. Назви зимових обрядів у кодах фразеології. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : зб. за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів : Вип. 17, у 3 т. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Т. 3. С. 69– 70. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3377>
4. Коваленко Н. Д. Назви різдвяних свят у складі фразеологізмів. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23– 24 лютого 2018 р.). Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних

- досліджень», 2018. С. 12–14. 94. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3348>
5. Коваленко Н. Д. Регіональні особливості фразеології Чорнобильської зони. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекнології* / відп. ред. П.Ю. Гриценко. Київ : КММ, 2017. С.188–199. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2539>
6. Коваленко Н. Д., Царюк І. М. Фразеологізми з назвами великодніх свят в українському діалектному мовленні. *Studia ucrainika posnaniensia. Zeszyt 7 (2)* / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznan, 2019. С. 35–42. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/sup/article/view/17615/18712>

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. *Виберіть з українських діалектних словників фразеологічні звороти (5-6) й доберіть до них синонімічні та антонімічні відповідники з літературної мови.*

Наприклад:

<https://cyberleninka.ru/article/n/frazeologizmi-yak-obekt-opisannya-u-slovnikah-pivdenno-shidnogonarichchya/viewer>

<http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/2302/>

<http://dspace.luguniv.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/123456789/3660/12.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Завдання 2. *Запишіть 2 розповіді (по 5-7 речень) старожилів вашого села про цикли свят (зимових, весняних, літніх, осінніх) або обрядів (весілля, поховання тощо). Які фразеологізми, пов'язані з цими святами, побутують у вашому селі? Зафіксуйте й проаналізуйте фразеологічні діалектизми.*

Завдання 3. *Робота мінікомандами (по 2-3 особи). Підготуйте в системі Microsoft PowerPoint презентацію (10-12 слайдів) статті за варіантами.*

I варіант. Обрядофразеологізми Східної Слобожанщини. Царьова І. В. Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології східнослобожанських говірок : монографія. Дніпропетровськ : Вид. «Інновація», 2015. 258 с.

<https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/mc.pdf>

II варіант. Коваленко Н. Д. Назви кухонного начиння в складі фразем українських говірок. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія* / відп. ред. І. С. Гнатюк. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 202–208.

<https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/2011.pdf>

III варіант. Коваленко Н. Д. Назви різдвяних свят у складі фразеологізмів. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23–

24 лютого 2018 р.). Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2018. С. 12–14. 94.

<http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3348/Kovalenko-N.D.-Nazvy-rizdvianykh-sviat-u-skladi-frazeolohizmiv.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

IV варіант. Коваленко Н. Д. Регіональні особливості фразеології Чорнобильської зони. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології* / відп. ред. П.Ю. Гриценко. Київ : КММ, 2017. С.188–199.

<http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2539/Kovalenko-N.D.-Rehionalni-osoblyvosti-frazeolohii-hovirok-Chornobylskoi-zony.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

V варіант. Коваленко Н. Д., Царюк І. М. Фразеологізми з назвами великодніх свят в українському діалектному мовленні. *Studia ucrainika posnaniensia. Zeszyt 7 (2)* / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznan, 2019. С. 35–42. URL:

<http://pressto.amu.edu.pl/index.php/sup/article/view/17615/18712>

VI варіант. Царюк І. Назви осінніх традиційних свят у складі фразеологізмів українських говірок. *Подільська регіональна лексикологія: стан та перспективи: Матеріали VII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів і молодих учених (м. Вінниця, 26–27 квітня 2018 р.)* / Відп. ред. І. В. Гороф'янюк; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. С. 225 – 229. URL:

<http://dspace.vspu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5549/%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA%202018.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

Круглий стіл. Морфологічні особливості української діалектної мови

Теоретичні питання

1. Парадигматика іменника.
2. Парадигматика прикметника.
3. Морфологічні особливості числівників.
4. Морфологічні особливості займенників.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Костів О. Сучасне діалектне мовлення з погляду динаміки. *Вісник Львівського університету.* Серія філологічна. 2016. Вип. 63. С. 165–171.

URL:https://philology.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/05/Vlnu_fil_2016_63_19.pdf

3. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навч. посіб. Хмельницький, 2017. 158 с. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/bitstreams/249b6405-0fb9-4c1a-8e83-b1bb3bc5c25c/download>
4. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. *Круглий стіл. Прочитайте уривки художніх текстів. З'ясуйте діалектні особливості виявлення категорії роду і числа в іменниках.*

Олію нема, муки нема, та що вона тобі зварить? А не один такий голоден, що макух би їв. Озмить та вгатить ми сокиру у печінки, та, може, той жовч пукне, бо не вітримаю! (В. Стефаник). Марійчині плачі розлетілися зозулями понад село і сіяли тривогу. Ви, бадічку, межі нами, ек тот кукурудз. Дід слідив за нею з кліті через потайну шибку під грядками і не зводив з неї ока. Хату розпирає така тепління, що жандарі порозпинали свої кабати. Злісний набивав знов своє пістоля (М. Черемшина). Скоро, вже скоро з'їдуться гості у відкритих автах, і мисливська оркестра зустрине їх сурмами та тулумбасами (Ю. Андрухович). Бо решта не могли похвалитися тим, що чули від нього більше, ніж дві—три слові (М. Матіос).

Завдання 2. *Круглий стіл. Прочитайте контексти з художньої прози. Поясніть діалектні відмінності виділених слів.*

То най **'го** холера зітне, шо **мні** так збавив, на смерть збавив. Мой, **Пе'**, **Ники'**, **Фе'**, а йдїть же суди! Твої ровесники вигибли, а ти чього **дітем** заважбиєш. Але ти вже мені жінка вінчена, та й тобі **в ясліх** не ночувати. А чуй, **Ю'**, ше є гаразд **цеї** чімериці. Най біг даст на пожиток, **бадічку Луки'**! Аді, чув-сми, ек **тої** неділі хвалився у корчмі, шо, каже, нема такої дівки в селі, аби **їго** не любила. **Їму** си гріх не пише. Таже **тот** Митро, шо у вашого тестя при трачці робит, то шос **'му** сталоси. Пішло **йму** на бідку, тіло – один синец студений, твар трумнена, дість того, шо смерть **'го** потела, та й решта! Не траба **мні** тепер на світі, бігме, не траба; аді, киньте **ми** грані межі очі. **Йому** здавалося, шо **тоті** людські руки на той світ його стручують, у деревище кладуть. А у Юсипа м'єка голова, бо за **цеї** жінки цілком зів'єв. Вони **сеї** ночі у діда та й баби ночували. Прогнівив я вас **своєв темностев**, своїми дуплами (М. Черемшина). Моспане, **штири воли** як слимузи, **двадцїть штири** морги поля, хати на ціле село (В. Стефаник). Стояла з **водов** у руках (О. Маркуш). Може, моя ще **май смачніша**? (Марія Матіос).

Завдання 3. *Круглий стіл. Виконайте завдання вправи 114 (Українська мова : підручник для 6 класу загальних загальноосвітніх середніх шкіл / О. Заболотний, В. Заболотний. Київ : Генеза, 2023. 256 с.): Чому так? Поясніть уживання діалектних і літературних синонімів до іменника «лелека» <https://shkola.in.ua/2836-ukrainska-mova-6-klas-avramenko-2023.html>*

Вигадайте фрагмент казки про лелеку, дотримуючись теоретичних питань теми.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 6

Морфологічні особливості української діалектної мови

Теоретичні питання

1. Парадигматика іменника.
2. Парадигматика прикметника.
3. Морфологічні особливості числівників.
4. Морфологічні особливості займенників.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Костів О. Сучасне діалектне мовлення з погляду динаміки. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2016. Вип. 63. С. 165–171. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/05/Vlnu_fil_2016_63_19.pdf
3. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навч. посіб. Хмельницький, 2017. 158 с. URL: <https://elar.khmnpu.edu.ua/bitstreams/249b6405-0fb9-4c1a-8e83-b1bb3bc5c25c/download>
4. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. *Використовуючи діалектну лексику, опишіть рецепт улюбленої української страви (5-7 речень). У тексті-розповіді чи описі використовуйте морфологічні діалектні відмінності іменників, прикметників, числівників і займенників конкретного наріччя.*

Наприклад: <https://lyuboml.rayon.in.ua/news/20051-retsepti-strav-na-sviatvechir#subscribe>

Завдання 3. *Перегляньте відео з вивисуванням і коментарем (стислим) морфологічних діалектних відмінностей.*

Регіональні відмінності в загальному національному стилі українського одягу

<https://etnoxata.com.ua/statti/traditsiji/regionalni-vidminnosti-v-zagalnomu-natsionalnomu-stili-ukrajinskogo-odjagu/>

Методичні рекомендації:

Штиристо – діалектна відмінність на морфологічному рівні щодо оформлення складного числівника на позначення сотень.

важчейши, широчейши, добріейши, чорн'ійший, скорійший – вищий ступінь порівняння прикметників в основній масі українських діалектів, як і в літературній мові, твориться за допомогою суфіксів *-и-* та *-иш-*, які, щоправда, внаслідок асимілятивних та дисимілятивних процесів, а також інших фонетичних перетворень, можуть набирати різного вигляду. Так, різними переоформленнями відзначається суфікс *-иш-* у поліських діалектах, зокрема в правобережнополіських і волинсько-поліських, а також у північній частині лівобережнополіських, цей суфікс набрав вигляду *-іейш-*, *-ейш-*, *-ійш-*.

наймолодший, надмолужши, майстарший, 'май файный, май 'файный – форми найвищого ступеня порівняння прикметників, які майже в усіх українських діалектах творяться від форм вищого ступеня за допомогою префікса-частки *най-*. Але в частині південноволинських та поліських – *над-*, а в південній частині середньозакарпатських говірок – *май-*, що є запозиченням з румунської мови. У деяких південносередньозакарпатських говірках – за допомогою підсилювальної частки *май* із перенесенням наголосу на неї творяться форми найвищого ступеня порівняння від звичайних форм прикметників (пор. 'май файный - найкращий, май 'файный – кращий).

Завдання 4. Робота в парі. Укладіть електронний тест *Ofis 365 (Tims)* «Числівникові, прикметникові та займенникові форми в різних регіонах України» на 8-10 запитань з однією та двома правильними відповідями.

Наприклад:

https://library.vspu.net/bitstream/handle/123456789/1060/Dialectologia_testy.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Назви сотень утворюються сполученням простого числівника й числівника *сто* у формі наз. відм. *у*

- а) північному наріччі;
- б) південно-східному наріччі;
- в) південно-західному наріччі;
- г) північному й південно-східному наріччях.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

Рольова гра. Морфологічні особливості української діалектної мови. Синтаксис української діалектної мови

Теоретичні питання

1. Морфологічні особливості дієслова в говорах української мови:
2. Український діалектний синтаксис й усне літературне мовлення.
3. Типи відмінностей у синтаксисі української діалектної мови.
4. Діалектні відмінності у словосполученні.
5. Діалектні особливості у вираженні головних і другорядних членів речення.
6. Специфіка структури складного речення.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Костів О. Сучасне діалектне мовлення з погляду динаміки. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2016. Вип. 63. С. 165–171. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/05/Vlnu_fil_2016_63_19.pdf
3. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навч. посіб. Хмельницький, 2017. 158 с. URL: <https://elar.khmnpu.edu.ua/bitstreams/249b6405-0fb9-4c1a-8e83-b1bb3bc5c25c/download>
4. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. Рольова гра. «Лінгводидактична хвилинка».

Вправа 268. Українська мова (профільний рівень) : підруч. для 10 кл. закл. загал. серед. освіти / С. О. Караман, О. М. Горошкіна, О. В. Караман, Л. О. Попова. Харків : Вид-во «Ранок», 2018. 272 с.
<https://core.ac.uk/download/pdf/188187668.pdf>

Прочитайте текст. Доберіть заголовок. Схарактеризуйте лінгвокультуру тексту як засоби відображення культури українців.

Староукраїнські традиції ввійшли у плоть і кров наших звичаїв, і тепер ми собі не уявляємо Різдва без куті, Великодня — без писанки, Святої трійці — без клечання. Ми відзначаємо свято Купала, закликаємо щастя на майбутній рік на Введення, кличемо долю на Катерини, ворожимо на Андрія. Це наша культура, наша найстарша традиція. Кутя — символ урожаю, а писанка — символ народження весняного сонця. Зеленим гіллям наші предки охороняли своє житло від нечистих духів. Про все це співається в колядках, що були відомі в Україні далеко ще до початку християнських часів. Це виявляється й у звичаєвих обрядах, наприклад: дванадцять полін, дванадцять святвечірніх

страв, дідух* на покуті*, сіно на столі, закликання на вечерю мороза, вовка, чорної бурі та злих вітрів. (За О. Воропаєм)

*Доповніть текст розповіддю про роль родинних обрядів у нашому житті, дотримуючись морфологічних і синтаксичних ознак одного з наріч.

Завдання 2. Рольова гра. «Позакласна година з мови». *Прочитайте, вишийте виділені слова з контекстів української художньої прози, з'ясувавши їхні діалектні морфологічні відмінності.*

Гой ви **мете** співаночки, горами **співати**. Як **муть** мряки **сідати** на гори, я сяду та й **си** **заплачу** (М. Коцюбинський). Чуєш, Іване, пан хорунжий кажуть, **аби-сь** ще раз до Гершка (Б. Бойко). **Дістав-єм** від пана десять буків у стайні. **Замахнув-єм** ся з пару раз сапою. **Аби-сте** правду казали. Таже **тя** вовк не ззість. Гриць повернув голову назад **ік' стіні** (Л. Мартович). **Коби забічи** до коршми. **Ану-ко** покажи, як ти **меш** їхати у воську на коні? (В. Стефанік). Я не **навітувавси**, а, ти, біднеку, не **надекував-єс-си**. **Скажи-ко** хоть одно словечко, бо я не гаран сам **обігнатиси**. **Обізви-ко-си** за нами, Дзельман, талан бери, лиш кинь слово за нами. **Обстричи** злодія, **обстричи**, кричали сусіди, що догадалися, нашо фенчук сказав жінці винести ножиці (М. Черемшина).

Щезла **би'сь** у болото, яке дурне вигадала. **Все'єдно** сапаєш не так, як треба. **Щось'сми** за життя придбали, щось ще придбаємо... Аж смереки **ся жмурили** з устиду, не те, що **люде**... Не хочу грішити, кумко—любко, але **здаєми'ся**, що з тою Матронкою щось нечисте замішано... (Марія Матіос).

Завдання 3. Рольова гра «Лекція у виші». *Схарактеризуйте форми минулого й давноминуло (передминулого) часу різних українських діалектів:*

хо'диў, зробила, спи'тали, збл'ід, змок, 'було пригріло, бу'ли да'ли, була зробила (слобожанські говірки);

хо'диў, хо'дила, но'сила, ходили, носили змерз, спитаў буў, забула була, змолоў буў (подільсько-волинські говори);

но'сиў-йем, ро'биў-йім, хо'дивем, хо'дивим, ро'бивим, ро'билам (1-а ос. одн.); ро'биў-йес', ро'биў-йес, ро'биў-йіс', хо'дивес', хо'дивис', хо'дивіс', хо'дивес (2-а ос. одн.); хо'диў ро'била (3-я ос. одн.); ходилис'мо, хо'дилис'ме, хо'дилис'ми (1-а ос. мн.); хо'дилис'те, (2-а ос. мн.); ро'били, 'були, 'мус'іли, но'сили (3-ос. мн.) (галицько-буковинські і карпатські говори);

мы ку'пили 'были, найш'ли были, найш'лис'ме 'были (південнокарпатські говірки);

йа хо'диў бы'оу, хо'дили бы'о'лыс'ме (північнокарпатські говірки).

Завдання 4. Рольова гра «Урок української мови в 11 класі». *Визначте належність поданих текстів до певного українського наріччя та говору на основі відповідних морфологічних форм.*

Обряди та звичаї (С. 116- 118).

<http://dSPACE.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Завдання 5. Лінгводидактична хвилинка.

Виконайте завдання вправи 125 (Українська мова : підручник для 5 класу загальних загальноосвітніх середніх шкіл / Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна. Київ : Освіта, 2022. 256 с.): Прочитайте цитату. Доберіть синонім до слова «обрус»? <https://pidruchnyk.com.ua/1649-ukrmova-5-klas-golub.html>

Уведіть діалекту лексему в складнопідрядне речення південно-західного наріччя.

Завдання 6. Рольова гра «Семикласник і дев'ятикласник». Доберіть літературний відповідник <https://learningapps.org/3658863> Із діалектними лексемами складіть 1 просте речення з однорідними членами реченнями; 1 складносурядне з єднальними / розділовими / протиставними семантичними відношеннями, 1 складнопідрядне речення з підрядним означальним / додатковим / обставинним.

САМОСТІЙНА РОБОТА № 7**Морфологічні особливості української діалектної мови. Синтаксис української діалектної мови**

1. Український діалектний синтаксис й усне літературне мовлення.
2. Типи відмінностей у синтаксисі української діалектної мови.
3. Діалектні відмінності у словосполученні.
4. Діалектні особливості у вираженні головних і другорядних членів речення.
5. Специфіка структури складного речення.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Костів О. Сучасне діалектне мовлення з погляду динаміки. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2016. Вип. 63. С. 165–171. URL: https://philology.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/05/Vlnu_fil_2016_63_19.pdf
3. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навч. посіб. Хмельницький, 2017. 158 с. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/bitstreams/249b6405-0fb9-4c1a-8e83-b1bb3bc5c25c/download>
4. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Підготуйте інтерактивну вправу з 12 завданнями (на вибір) відповідно до запропонованих нижче питань: «Колесо Фортуни», «Пошук

слова» (філворд), «Зіставлення пар», «Відкрийте коробку», «Ранжування»
<https://wordwall.net>

Запитання та завдання для самоперевірки:

1. Назвіть різновиди морфологічних діалектних відмінностей.
2. Розкажіть про хитання в роді окремих іменників в українських говорах.
3. Чи збереглися залишки двоїни в категорії числа іменників в українській діалектній мові?
4. Розкажіть про особливості відмінювання іменників I відміни.
5. Охарактеризуйте особливості відмінювання іменників II відміни.
6. Чи істотно відрізняються відмінкові форми іменників II і IV відмін діалектної мови від літературної?
7. Розкажіть про відмінкові архаїчні форми іменників.
8. Подайте загальну характеристику діалектних відмінностей прикметників.
9. Де трапляються усічені форми відмінкових закінчень прикметників?
10. Розкажіть про нестягнені форми прикметників в українській діалектній мові.
11. Розкрийте діалектні особливості ступенів порівняння прикметників.
12. Подайте загальну характеристику діалектних відмінностей числівників у фонетичному оформленні і в системі відмінювання.
13. Розкажіть про давні, редуplikовані, стягнені займенникові форми в українській діалектній мові.
14. Розкрийте суть діалектних відмінностей у відмінюванні займенників.
15. Розкажіть про форми інфінітива в українській діалектній мові.
16. Охарактеризуйте зворотні форми дієслова в українській діалектній мові.
17. Подайте загальну характеристику особливостям дієвідмінювання дієслів теперішнього часу в діалектній мові.
18. Розкажіть про діалектні відмінності форм дієслів майбутнього часу.
19. Що це за перфектні форми дієслова в українській діалектній мові?
20. Розкажіть про особові енклітики у формах дієслів минулого часу та умовного способу.
21. Чи істотно відрізняються дієслівні форми наказового способу української діалектної мови від літературної?
22. Діалектні форми службових частин мови.
23. Розкажіть про типи відмінностей у синтаксисі української діалектної мови.
24. Подайте загальну характеристику українським діалектним відмінностям у словосполученні.
25. Які основні діалектні відмінності у структурі простого речення?
26. З'ясуйте суть діалектних відмінностей у структурі складного речення.
27. Назвіть сполучники, успадковані від східнослов'янської мовної спільності, і сполучники специфічно діалектного характеру.
28. Охарактеризуйте, навівши відповідні приклади, діалектні структури словосполучень із значенням напруженості дії; місця; призначення.
29. Які відмінності між українськими діалектами спостерігаються в оформленні модальних типів речень? Наведіть приклади.

30. Охарактеризуйте, навівши відповідні приклади, відмінності між українськими діалектами у вираженні підмета; присудка.
31. Які відмінності між українськими діалектами спостерігаються в узгодженні присудка з підметом? Наведіть приклади.
32. До чого зводяться в переважній більшості випадків відмінності між українськими діалектами у структурі складних речень?
33. Подайте, навівши відповідні приклади, характеристику діалектних конструкцій з інфінітивними зворотами.
34. Подайте характеристику особливостей українських діалектів у вираженні додатка, обставини, означення.
35. Охарактеризуйте, навівши відповідні приклади, відмінності між українськими діалектами в організації речень, ускладнених однорідними членами речення.
36. З'ясуйте, навівши відповідні приклади, особливості українських діалектів в організації складнопідрядних речень допустовості, наслідкових, супровідних.

Завдання 2. Прокоментуйте подані нижче форми умовного способу різних українських діалектів (по 1 слову з кожного рядка).

з'нала бим, чи'таў быс', 'былам 'была 'мала, бивим с'уды (карпатські говори);

при'несла бим, піш'ла бис, хо'дили бисмо, хо'дили бис'те, то бис'и була ўз'нала (наддністрянські говірки);

даў бим, даў бис, бисмо хо'дили, бисте ходили, даў бих, несла бе"x (покутсько-буковинські і східнокарпатські).

Методичні рекомендації:

'были быс'ме – діалектна відмінність на морфологічному мовному рівні щодо вживання дієслова аналітично-особової форми минулого часу умовного способу з постпозиційною часткою би, що цілком лексикалізувалася з особовим енклітиком 2-ої особи множини с'ме.

носеў бе"x – діалектна відмінність на морфологічному мовному рівні щодо вживання дієслова простої форми минулого часу умовного способу з постпозиційною часткою бе"x, що вживається в 1-й особі однини.

то бим буў зробиў – діалектна відмінність на морфологічному мовному рівні щодо вживання аналітичної форми дієслова 1-ої особи однини умовного способу минулого часу, яка утворена препозиційним приєднанням до звичайної форми умовного способу допоміжного дієслова бути в минулому часі, а препозиційна умовна частка би лексикалізувалася з енклітиком –м.

при'несла бим – у південно-західних діалектах, для яких властиві анілітично-особові форми минулого часу, спостерігаються відмінності у формах умовного способу. Умовна частка би не скорочується в б, приєднує до себе особові енклітики в 1-й та 2-й особах однини і множини і набирає такого вигляду: би-м (1-а ос. однини) бис' (2-а ос. однини), бис'мо, бис'ме, бис'ми (1-а ос. множини), бис'те (2-а ос. множини).

Завдання 3. Прокоментуйте синтаксичні конструкції (4) південно-східних діалектів у наведених нижче прикладах.

Занедужала у мене жінка, журитися за сином, по матінці тужити; піду по воду, біжи за водою; поїхати в ліс, поїхати до лісу; син прийде через тиждень, син прийде за тиждень, мати за рік дочки не пізнала; буду його дітям мати, буду його д'їтам за мат'їр; його бригадиром поставили, його за бригадира поставили, його на бригадира поставили; дівчина, що пасе гуси; дівчина, яка пасе гуси; дівчина, котра пасе гуси; вона просить, щоб батько хату їм дав та ін. (полтавські говори).

Ка'заў, шо о'нука 'сил'но сла'ба; Ска'заў, шчоb прий'шоў до нас; ма'шина, котра 'робе пшо'но та ін. (південнобессарабські говірки).

Наприклад:

сталась мені пригодонька велика - діалектна відмінність на синтаксичному мовному рівні щодо вживання безприйменникової конструкції в давальному відмінку;

його за бригадира поставили – діалектна відмінність на синтаксичному мовному рівні щодо вживання словосполучень, до складу яких входять іменники або займенники в знахідному відмінку з прийменниками чи без них;

дівчина, котра пасе гуси - діалектна відмінність на синтаксичному мовному рівні щодо вживання складнопідрядних означальних речень зі сполучним словом котрий.

Завдання 4. Робота в парі. *Тест «Чи розумієте, що сказав гуцул»*
<https://mamabook.com.ua/onlinetest/test-na-dialektizmi-chi-zrozumiете-vi-scho-skazav-gucul/>

Із впізнаваними діалектизмами укладіть діалог (по 3 репліки) на основі складних речень. Письмово прокоментуйте їхні структурно-семантичні особливості, уживання діалектних сполучників.

Методичні рекомендації:

Така ф'айна д'їучина, ак'ик би намал'обвана. – зафіксовано діалектну відмінність на синтаксичному рівні щодо вживання складнопідрядного речення, підрядне способу дії, зокрема порівняльне приєднується до головного за допомогою підрядного сполучника ак'ик.

Жд'ом, пакул' бат'ка прийде. – зафіксовано діалектну відмінність на синтаксичному рівні щодо вживання складнопідрядного речення, підрядне часу приєднується до головного за допомогою підрядного сполучника пакул'.

Не хат'єла каза на торг іт'т'ї, да с'їлай павел'ї. – зафіксовано діалектну відмінність на синтаксичному рівні щодо вживання складносурядного речення з єднальними семантичними відношеннями, показником звязності є сполучник да.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8
Круглий стіл. Характеристика південно-східного наріччя.
Особливості північного наріччя

Теоретичні питання

1. Ознаки південно-східних діалектів.
2. Характеристика основних груп говірок південно-східних діалектів, їхні фонетичні, лексичні, граматичні особливості.
3. Переселенські українські говірки південно-східного діалектного типу.
4. Фонетичні, морфологічні та синтаксичні ознаки поліських діалектів.
5. Лівобережнополіські говірки, їхні фонетичні, лексичні й граматичні особливості.
6. Характеристика правобережнополіських говірок.
7. Волинсько-поліські говірки, їхні ознаки.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Громик Ю. Поліські діалекти в сучасній художній літературі : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 304 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20719/4/Monograph.pdf>
3. Міца О. В., Шумицька Г. В., Шаркань В. В., Венжинович Н. Ф., Дулішкович Г. І. Інтерактивна карта діалектів як інструмент фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Т. 88. №2. С. 126 - 138. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46048/1/4787.pdf>
4. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. Круглий стіл. *Прокоментуйте діалектні відмінності одного з текстів чорнобильських говірок.*

І варіант. А да'леко в'ід се'ла до 'л'ісу ?

Да 'л'есу // поук'і'лометра // з'разу л'ес / ми'ж у 'л'ес'і ж'і'л'і // з'разу й л'ес // а йак 'хоче"ш 'дал'ш'і пої'т'і / шоб 'йагод наб'рат' / дак 'дал'ше" і'д'еш 11 йак с'тал'і уже Пр'іп'йет' / то'ди¹ в'іб'і'рал'і //бо уже йак а'це су'бота і не'д'ел'а пр'іп'йецк'іх ма'ш'ін //і оу'тобусами і ма'ш'інам'і / л'у'з'еї бу'ло.// бу'ло / то ми¹ та'к'іх гр'і'боу і н'і б'рал'і / йа'кі 'л'уд'і / ми¹ то з'найім 'білого гр'і'ба / там л'і'с'ічка / та'к'е / си'ро'йежка / мас'л'ата там / з'е'л'у'нка / а о'ни б'рал'і л'у'би¹йе. / ну / мух'омори¹ 'ту'л'к'і ни б'рал'і / а то ус'е б'рал'і // о'ни¹ од'варувал'і у'с'е / 'жар'іл'і // то ж о'но 'бул'і у'с'ак'і'йе і ка'цапи бу'л'і / і х'тозна от'кудова л'у'з'еї / о'ни¹ у'с'е й б'рал'і //а у 'л'і'с'і ви не блудили, блуд вас не нападау ? //

II варіант. Йак ви пекли хліб ? //

Сп'іці^ийал'но ди^ежа / ди^ежа / л':еце т'епл'ен'ка ва'д'ічка / чут'-чут'
т'епл'ен'ка / йак на 'сонци наг'р'елас'а / 'сипл'еце т'рошк'і 'сол'і / му'ка /
учи'н'айеце / разби'вайеце / ста'йт' а'но ук'і'сайе / пуд'ход'іт' / це 'нанач
разби'вайеце / у'тром / йак хто 'хоче / хто 'хоче кар'топел'к'і т'рошк'і пуд'т'ерт'і
/ кар'топел'к'і чут' пуд'т'ерт'і і за'м'ешуйе / дак 'дуже м'йак'і / с'машни хл'еб / а
хто п'рамо му'койу 'м'ес'іт' / за'м'ешуйе / і зноу в'і^ин пуд'ход'іт' / 'вігар'іло у 'печ'і
/ у'же т'рошк'і сту'хайе / жар'ети да'лої / в'і^и качуйут' пол'е'н'іци / хто 'хоче
пол'е'н'іцам'і му'ку / ма'чайе 'ручк'і / дак пол'е'н'іци кла'д'е по^у нас'тул'н'іку / а
хто / л'іст'ік ду'бові^и / зб'і'райом з'і'мої / у 'вос'ен' да уже наст'р-і^икайом на
д'возд'іка / даї 'в'іс'іт' / дак 'л'іст'іка кла'дом на ла'пату і 'мочи'ш 'рук'і у 'воду і
бе'реш ц'у пал'ан'іцу / 'в'і^и качала і на теї 'л'іст'ік на ла'пату нала'жиу / бах /
пак'лау / і у п'еч / і у п'еч // і от так у'же пе'чеца хл'еб / попе'чеца так виї'маєш
із 'печ'і / дак йон на тум 'л'іст'іку уже та ска'р'іначка 'жоут'ен'ка / 'жоут'ен'ка і
хл'еб кра'с'іви / кра'с'іви / вот так пе'чеца хл'еб і ус'е // йа ус'ег'да зага'таул'ала
з 'дуба / у нас // і к'л'енаваго б'рала л'іс'точк'і / бо йа йду з д'рот'іком у'же аж
'посл'е Пак'рови / пу^озно / да уже нан'іжу / так уже са'б'е'л'іст'іку^оу назб'і'рат'
/ о'це та'к'е //

III варіант. А две'рима не 'можна було стукат' ? //

Н'е / н'е 'нада с'тукат' йак хл'еб са'жайеш / н'е^а 'нада с'тукат' / шуб хл'еб
пуд'ход'іу і шуб в'ін хара'шо уп'йокс'а / н'е^а 'нада атчи'н'ат' і н'е^а 'нада с'тукат' //

А чо'го бе'рут' хліб і с'тукайут' ?

То ж ви'маєє с 'печ'і / іс 'печ'і ви'маєє і с'тукаєє / ну вам іска'зат' у
ска'р'іначку / пу'додну ска'р'інку / ни у 'верхн'у / а пу пу_додну / йак так ві^ин
бух / бух / бубе'ні^ит' / то уже в'ін хара'шо 'вип'йокс'а //

А з'в'ідки ви з'нали / шо у п'іч у'же 'можна са'дит' хліб ? //

Бо уже йа'на нага'р'і'єла / пагл'а'д'єла / а 'н'ебо уже / ну от / та'к'е 'б'і'єле уже
/ ха'роше / дак у'же т'реба / шоб ва'но т'рошк'і жар адгар'нут' іш'че с'уди /
адгреб'т'і // с'уда / с'уда адгар'нут' і шоб там шче побу'ло жар'ку / шоб йон
хара'шо зага'р'іу / зап'йокс'а // була ла'пата / шо хл'і'єб са'жат' // ну спец'і'ал'но
з'робл'ана са'жат' у п'еч // д'ер'єу'йана ла'патка / шо хл'і'єб са'жат' // та'ка
сп'іці'йал'но з'робл'ана к'ругл'ен'ка ла'патка / в'іт'єсана / із д'ер'є'в'іни 'в'іт'єсана
/ із д'ер'є'в'іни / кал'іс' вс'є із 'д'ер'єва ра'б'ілі бо м'і ж у 'л'ес'і / із д'ер'є'в'іни / да
'ладн'ен'ку 'в-і^ит'єше ла'патачку / д'ержен'це 'дуже та'к'е ха'ро-
ше / д'ел'і'катн'ен'к'є і у'же на те ж. у'же 'саж'ат' на ту ла'патачку і;., йак у'же ж
'л'іст'іка ж 'ложи'ш / 'ложи'ш 'л'іст'іка / дак ні^ичи'м н'е^а паси'пайеш / а йак
'л'іст'іка н'а'ма / дак паси'пайеш та'койу муч'койу / б'і 'наче що йак пра'с'ієш
му'ку / до у'род'і 'т'ийе 'в-іс'і'вочк-і^и / дак 'ти'ми 'віс'і'вочками поси'пайеш да і
са'жайеш так пол'е'н'іци / о //

IV. А зверху чимос? замазували пал'ан'іцу ? //

То уже йак по'бачи'ш шо йон т'рошк'і 'наче 'хоче за'гаруват' у'род'і / 'хоче
за'гаруват' / хл'і'бец' 'наче за'гаруват' / дак у'же атс'лон'уйеш пи'єч / пи'єч у'же
атс'лон'уйеш / не зас'лон'уйеш / а атс'лон'уйеш і 'чутачку там / у нас та'к-є було
при'лад'є / шо / 'чутачку по йом ва'д'ічкою па'п'і'рскайеш / шоб йон та'к'і буу

//ну та'ка / т'рубочка та'ка / до ва'д'ічк'і ту'ди 'воз'миш да по х'л'єбду там пих / да шоб м'йак'єн'ка ско'ри'нач'ка і не так за'гаруйє //

А йа'ка бу'ла ніч ?

Ну п'єч аб'і'кна'в'єн:а́йа п'єч / із'робл'ана п'єч аб-і'кна'в'єн:а́йа п'єч // ну п'єч 'робице із 'цегли / із 'цегли 'робица / да / з 'цегли 'робица / а йак 'цегли'мало / дак а п'єч 'робет із' 'д'єр'єва / із' 'д'єр'єва 'робет / а тади ц-є уже ус'є із 'цегли 'робет / а 'цеглу ж ра'б'іл'і 'сам'і / бо н'є бу'ло та'к'є куповани 'цегли / ме'с'іл'і г'л'іну у 'ног'і і ра'б'іл'і 'сам'і 'цеглу / і 'сам'і ра'б'іл'і 'печ'і із сва'й'і 'цегли //

А чим ви горш'ки пода'вали / виї'мали ? //

'В'ілачк'і / 'в'ілк'і / 'в'ілк'і та'к'і́є / спец'і'ално 'в'ілачк'і та'к'і́є / 'в'ілк'і // ро^аб'іл'і уже із то'го / з та'к'і́х і д'рот'ікоу ро^аб'іл'і / і уже с'тал'і куп'л'ат' у'же / с'тал'і ка'л'іс' во^аз'іт'і / йак вам іска'зат' / уже крама'р'і бу'л'і / да^о ва'з'іл'і уже / да^о прада'вал'і / да^ок куп'л'ал'і //а 'д'єржен'є м'і 'сам'і ро^аб'іл'і //

Завдання 2. *Круглий стіл. Прокоментуйте мовні ознаки південно-східного наріччя.*

Слобожанський говір: Я ходю в калідор

<https://www.youtube.com/watch?v=-OwgORPvaew>

Завдання 3. *Круглий стіл. Прокоментуйте мовні ознаки поліського наріччя.*

Наскільки ти зрозумієш жителів Сарненського району?

<https://sarnynews.city/tests/100073/test-gra-diznajsya-naskilki-ti-zrozumiesh-zhiteviv-sarnenskogo-rajonu>

Завдання 4. *Круглий стіл: робота над створенням відеоблогу «Діалектні особливості полімовної Одещини».*

Наприклад:

<http://idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/03/aktualni-problemi-suchasnoyi-filologiyi-21-ljutogo-2017-r..pdf>

САМОСТІЙНА РОБОТА № 8

Характеристика південно-східного наріччя. Особливості північного наріччя

Теоретичні питання

1. Ознаки південно-східних діалектів.
2. Характеристика основних груп говірок південно-східних діалектів, їхні фонетичні, лексичні, граматичні особливості.
3. Переселенські українські говірки південно-східного діалектного типу.
4. Фонетичні, морфологічні та синтаксичні ознаки поліських діалектів.
5. Лівобережнополіські говірки, їхні фонетичні, лексичні й граматичні особливості.

6. Характеристика правобережнополіських говірок.
7. Волинсько-поліські говірки, їхні ознаки.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Громик Ю. Поліські діалекти в сучасній художній літературі : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 304 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20719/4/Monograph.pdf>
3. Міца О. В., Шумицька Г. В., Шаркань В. В., Венжинович Н. Ф., Дулішкович Г. І. Інтерактивна карта діалектів як інструмент фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Т. 88. №2. С. 126 - 138. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46048/1/4787.pdf>
4. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навч. посіб. Хмельницький, 2017. 158 с. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/bitstreams/249b6405-0fb9-4c1a-8e83-b1bb3bc5c25c/download>
5. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <https://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. *Оберіть один із текстів (уривок 8-9 речень) про борщ на території північного і південно-східного наріч. Прокоментуйте зміст тексту та 7 діалектних відмінностей різних мовних рівнів.*

Скарби українських говорів: тексти про борщ / Відп. ред. Н. Хібеба, В. Леснова; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2019. 320 с. (Серія “Діалектологічна скриня”).

<https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=775>

Завдання 2. *Дотримуючись мовних рис південно-східного наріччя, запропонуйте відповіді на запитання для учнів 5 класів за народним переказом «Прийом у запорожці» (проект «Інтелект України»)*
<https://www.youtube.com/watch?v=476TW6ioMOk> :

Яке випробування мали витримати хлопці задля приймання в запорожці?

Якою повинна була бути каша за наказом господарів?

Чому запорожці піддивлялися за діями новачків? Чому вони удавалися саме до такого способу?

Що Вас засмутило чи порадувало в поведінці першого й другого хлопця?

Які риси вдачі виявили хлопці / запорожці?

Чому запорожці прийняли до своїх лав саме другого хлопця?

Чому перевірка була такою?

Які б випробування ви могли запропонувати й чому?

Завдання 3. Перегляньте відео «Феномен Запорозжців. Що таке Військо Запорізьке. Історія Козаків» <https://www.youtube.com/watch?v=b6ts9Ciir-w>

Чи має побачене щось спільне з переказом «Прийом у запорозжці»? Відповідайте (письмово, 5-7 речень) як мешканець північного чи південно-східного наріччя України.

Завдання 4. Робота в парі. Оберіть один із текстів (уривок 8-9 речень) про духовну культуру поліщуків: весільний обряд, світогляд, ставлення до старших, релігії, моральність, переїзд через аварію на ЧАЕС. Прокоментуйте зміст тексту та 7-8 діалектних відмінностей різних мовних рівнів.

Єдність у різноманітності. Поліщуки : навч.-метод. посіб. / упоряд. : Мойсієнко В. М., Гримашевич Г. І. Житомир, 2018. 144 с. <http://eprints.zu.edu.ua/29285/1/% pdf>

Завдання 5. Ознайомтеся з Інтерактивною картою діалектів України <https://dialectmap.org/> для подальшого використання в навчальному процесі.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9

Практичне заняття. Характеристика південно-західного наріччя

Теоретичні питання

1. Фонетичні, морфологічні, синтаксичні, лексичні ознаки південно-західних діалектів.
2. Волинсько-подільська група говорів, їхній поділ та характеристика.
3. Поділ і характерні ознаки галицько-буковинської групи говорів.
4. Мовні особливості карпатських говорів.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Діалекти Західної України. URL: <https://spadok.org.ua/etnolingvistyka/dialekty-zakhidnoyi-ukrayiny>
3. Міца О. В., Шумицька Г. В., Шаркань В. В., Венжинович Н. Ф., Інтерактивна карта діалектів як інструмент фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Т. 88. №2. С. 126 - 138. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46048/1/4787.pdf>
4. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навч. посіб. Хмельницький, 2017. 158 с. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/bitstreams/249b6405-0fb9-4c1a-8e83-b1bb3bc5c25c/download>
5. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. Діалектологічне дослідження мікрогрупами

I варіант: текст пісні «фаїна | жиінка», складеної Параскою Бодоряк, 1934 року народження (село Перехресне Верховинського району)

<http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/183573/04-Lesiuk.pdf?sequence=1>

II варіант: зразок мовлення наддністрянки Ганьки Чернеги із с. Дорогів Галицького району, 82 роки (запис 2003 року):

<http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/183573/04-Lesiuk.pdf?sequence=1>

III варіант: бойківський говір добре ілюструє Ганна Рибчак, 1934 року народження, із с. Сваричва Рожнятівського району.

<http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/183573/04-Lesiuk.pdf?sequence=1>

IV варіант: текст живого мовлення лемкині, записаний у листопаді 2010 року. Говорить Дарія Совтисік із села Глибока Коломийського району, яка народилася вже на Прикарпатті 1949 року.

<http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/183573/04-Lesiuk.pdf?sequence=1>

Завдання 2. Прокоментуйте синтаксичні явища південно-західних діалектів у поданих нижче прикладах.

I варіант: Шос' забар'иує'а наш х'лопче на 'пол'і; мо'ло'д'ож с'мі'йуц':а, ра'д'ійут'; ми'ні голо'ва гет' чисто забо'ліла; на'учи'єс' він г'рамот'і; 'тойі зи'ми при'їха'ю; 'у ту 'зиму випало с'н'ігу, 'як н'іколи та ін. (прибузькі говірки Первомайського р-ну Миколаївської обл.).

II варіант: Не" 'уби'рай ц'ого кус'ц'ума, не"хай 'буде про с'вато; Хоч би'є про с'вато но'ва спід'ниц'а; 'Піс'л'а го'бїду поп'ра'ул'у; Це ті кон'і, шо ними 'за'їтра до 'Гуман'а по'їдут; Це та ко'н'ака, де Мат'вій 'їїздит; 'Заким глад'кий с'худне, худ'ий з'дохне; Те"пер жди, 'заким він п'рийде та ін. (східноподільські говірки Уманщини).

III варіант: Прийш'ло трох х'лопц'і'ю; Йїх при'їхало двох; Він з'веч'а Ос'тап; Мен'і бо'лит с'пина под'в'ірїє замі'тати; Ску'чайу о 'дом'і (південноволинські говірки Рівненщини).

Завдання 3. Прочитайте контексти з художніх творів Михайла Коцюбинського, пояснивши письмово морфологічні діалектні відмінності південно-західного наріччя.

Мико!..- гукнув він у двері. Не інакше як мольфарова справа, - гірко думав Іван, - наважився на жита, хоче з світу **мя** звести. Ой кувала **ми** зозулька та й коло потічка. Не їла, не спала, співанки розгубила, світ **мні** зів'яв. Потеруха б **тя** стерла! Мосійчук має штирнадцять дроб'єт, а **муналежит**. Побачив Бог та й вкрав **тото** в **него**, і вже обоє пастушат. Гачі **на йому**

спадають. Чи пам'ятаєш, серце Іванку, як ми сходились тут, у **сему** лісі? Яка ж **тота** полонинка повесні весела, як овечки у **ню** ідуть із кожного села!

Завдання 4. Прокоментуйте особливості говіркового мовлення мешканців с. Плешевичі Мостиського району Львівської області

на зе^нлені с'в'ета паруб^к'и з д'іу'ками 'вибрали 'м'ісце¹¹ / нап'риклад^т у 'поли / йак 'пасли худобу // о^д'но 'м'ісце^н не^н'рухали / ага / то 'буде^нм запуш'чали со^у'б' і траву на зе^нленій с'в'ета // то називали на Зе^нле^н'ніуку / там не^н гунили 'пасти / трава шоб^п п' ідро^с'сла т'рошк' і // і по^у'тому ку'пали у 'земл'у к'ругло^у'йе^і та'коіе^і / та'куйу 'йаму / йак'рас на ко^у'л'іна / 'жиби л'у'дина 'с"іла со^у'б'і на 'земл'у / а 'ноги зап'хала у то^у'ту 'йаму // 'викупали с'ходи / і тими с'ход^т'ками заху^д'или до^у с'поду / до^у'тойі 'йами // а нап'роти тих с'ходо^у'к зру'били хрест // 'м'іс"іц" / з^н'в'ізди / о та'коіе^і / то по^у'ви^с'к'райували на тра'в'і / до^у 'того^у іше уби^с'рали зе^нленим / б'рали 'липу / л'іш'чину / ус"о до^у'у'кола убрали // так т'рошка 'дал'ше в'іт 'того^у / 'жиби не^н зава'жало / йак с"ідали / ус"о май'іли / ну і там при^с'ну'сили з 'дому ус"о / шо т'реба / йа'йчка / смр / 'масло^у / ус"ак'і на'питк'і / гус'тилис"і // то 'було^у 'дуже^н 'весе^нло / спрау'л'али Зе^нле^н'ніуку // д'ругіі раз^с 'Петра при^с'ходит / Пе^н'тр іука / 'тоже^н ви^с'би^с'рали та^уку са^уму д'іл анку / 'але^н уже не^н к'руглу / йаг зе^нле^н'ніука / а пе^н'тр іука уже 'була на к'вадрат / квад'ратна / і то са'моіе / 'ноги 'жиби 'були у зе^н'м'ли / 'жиби со^у'б'і с"іу / і 'тоже^н о^у'б'майували до^у'у'кола зе^нленим / 'потім 'тоже^н с"і гус'тили на 'тому / пе^н'ре^н'важно 'моло^у'т' / ста'рійе^і н'і / пасту'хи^і / кут'рійе^і у 'поли 'пасли/ паруб^к'и / д'іу'чата / л'у'били та'коіе^і ви^с'руб'л'ати / то 'було^у 'дуже^н весе^нло / зарас того нема / ус"о занепало //

Завдання 5. Укладіть скрайбінг на діалектні мовні ознаки південно-західного наріччя за піснею «Гамерицький край» у виконанні Святослава Вакарчука та Христини Соловій.

<https://www.youtube.com/watch?v=eJOL0vBm3k>

Методичні рекомендації:

Скрайбінг - продуктивний та інтерактивний засіб для концептуалізації інформації. Існує декілька видів скайбінгу: класичним видом скрайбінгу є мальований скрайбінг, коли художник (скрайбер) зображує в кадрі картинки, піктограми, схеми, діаграми, записує ключові слова. Це відбувається паралельно з текстом, що звучить за кадром; аплікаційний скрайбінг – на довільний фон у кадрі накладаються чи наклеюються готові зображення, які відповідають тексту, що озвучується; магнітний скрайбінг є різновидом аплікаційного, але готові зображення кріпляться магнітами на презентаційну магнітну дошку; комп'ютерний скрайбінг передбачає використання спеціальних програм або онлайн-сервісів, наприклад PowToon, VideoScribe та інших, за допомогою яких можна створювати відео за готовими шаблонами; відеоскрайбінг – це знімання мальованого, аплікаційного або іншого виду відео; комбінований скрайбінг як поєднання різних форм зображення

САМОСТІЙНА РОБОТА № 9

Характеристика південно-західного наріччя

Теоретичні питання

1. Фонетичні, морфологічні, синтаксичні, лексичні ознаки південно-західних діалектів.
2. Волинсько-подільська група говорів, їхній поділ та характеристика.
3. Поділ і характерні ознаки галицько-буковинської групи говорів.
4. Мовні особливості карпатських говорів.

Рекомендована література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Діалекти Західної України. URL: <https://spadok.org.ua/etnolingvistyka/dialekty-zakhidnoyi-ukrayiny>
3. Міца О. В., Шумицька Г. В., Шаркань В. В., Венжинович Н. Ф., Дулішкович Г. І. Інтерактивна карта діалектів як інструмент фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2022. Т. 88. №2. С. 126 - 138. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46048/1/4787.pdf>
4. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навч. посіб. Хмельницький, 2017. 158 с. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/bitstreams/249b6405-0fb9-4c1a-8e83-b1bb3bc5c25c/download>
5. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <https://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Робота в парі. *Складіть твір-опис природи (5-6 речень), дотримуючись фонетичних і граматичних особливостей волинсько-подільського чи карпатського говорів.*

Завдання 2. *Перегляньте відео, прокоментуйте (письмово) 6 діалектних явищ.*

I варіант (перші 6 здобувачів за журнальним списком).

Ой, возьму ті гралі, я ти зара дам! Бойківський говір

<https://www.youtube.com/watch?v=CGdWIn7DbUQ>

II варіант (7-13 здобувачі за журнальним списком).

Не — то не, поцілюй конє на Гуцульщині

<https://www.youtube.com/watch?v=Of4NRCeWt7E>

III варіант (за № 14-20 здобувачі за журнальним списком).

Бурачок! Подільський діалект

<https://www.youtube.com/watch?v=4aId6O9eQ9s>

IV варіант (за № 21-30 здобувачі за журнальним списком).

В Стрийськiм парку ми ся здибали з тобов

https://www.youtube.com/watch?v=wThQmd3_4-A

Завдання 3. Прочитайте контексти з художніх творів Марка Черемшини. Випишіть виділені слова, пояснивши письмово морфологічні діалектні відмінності південно-західного наріччя.

Іду я з **картов** на долину, а там мене знов пан з **шаблев**. Абисте-си тогди доробили, коли вода горі піде, **абисте-си** на своїх **дітех** такого **діждали!** Але ти вже мені жінка вінчена, та й тобі **в ясліх** не ночувати. Мой, **Пе', Ники', Фе'**, а йдіть же суди!. Аді, чув, ек **тої** неділі хвалився у корчмі, шо, каже, нема такої дівки в селі, аби **їго** не любила. То шос **'му** сталося. Киньте **ми** грані межі очі. То най **'го** холера зітне, шо **мні** так збавив, на смерть збавив. Вони **сеї** ночі у діда та й баби ночували. Будут **за мнов** у пальці свистати,. **Єк-сми був** тогид узимі **приповздивси** на роботі, та й **прихожую нагрітиси** 'д хаті. Руш, старий, якої неволі **меш ждати?** Потоки **біжуть** нестримно стрімголов додолу. Ану, позвольте слово заговорити, **мете видіти**, шо вона за одна. Але **послухав-сми** публіки, та й крадьки, аби мир не знав. Я не **навітувавси**, а, ти, біднеку, не **надекував-єс-си** (Марко Черемшина).

Завдання 4. Робота в парі. *Визначіть особливості подільського говору в текстах сучасного діалектного мовлення (оберіть 1 текст на С. 153 - 155).*
<http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 10

Майстер-клас. Взаємодія територіального діалекту та літературної мови в художніх творах, що вивчають у школі

Теоретичні питання

1. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури.
2. Діалектна лексика в програмових творах з української літератури.
3. Лексико-семантичні групи діалектної лексики в сучасній українській прозі Юрія Андруховича, Володимира Лиса, Юрія Винничука, Марії Матіос.
4. Діалектна фразеологія в художній літературі.
5. Характеристика діалектних (фонетичних, лексичних, морфологічних, синтаксичних) рис художніх творів, що вивчають у школі.

Рекомендована література

1. Грещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Філологія. 2012. Вип. XXXII-XXXIII. С. 214 – 219. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/visnyk-filolog-2012-32-33-2.pdf>

2. Грещук В. Діалектна лексика в поетичних текстах Петра Мідянки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2021. Вип. 2 (46). С. 81 – 85. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/42308>
3. Євтушина Т. О. Семантико-функціональний аспект територіально маркованої лексики в повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 44. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 126-131. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2341>
4. Євтушина Т. О. Соматичні фразеологічні одиниці художніх текстів М. Матіос (на матеріалі фразеотематичного поля «людина»). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 48. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. С. 126-131. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2799>
5. Єрмоленко С. Говіркове багатоголосся сучасної української прози. *Українознавство : науково-популярний, суспільно-політичний, культурно-мистецький журнал*. 2008. Число 1. С. 198 – 205. URL: <http://archive.ndiu.org.ua/fulltext.html?id=1231>
6. Котелевець К. В. Фонетичні й лексичні діалектні особливості в мові творів Любка Дереша. *Сучасна філологія: теорія і практика*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 4-5 травня 2018 року). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. С. 8-11. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/51c5c274-d2ed-4ddf-a8fc-621b73aa45a1/content>
7. Литвинська С. Діалектизми в творчості прозаїка Леоніда Куліша. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 39, Київ, 2019. С. 30-34. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/13722>
8. Стецик Х. В. Наддністрянські діалектні елементи в художній мові Осипа Маковея. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71) № 5 Ч. 1. С. 53 – 57. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/5_2021/part_1/11.pdf
9. Яворський А. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип. 2. С. 230-236. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6825/1/%2830%29.pdf>

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. *Проектна лінгводидактична хвилинка.*

На основі відео про деруни <https://naurok.com.ua/prezentaciya-deruni-v-regionalnih-kuhnyah-192437.html> укладіть вправу, схожу до завдань вправи 118 (*Українська мова : підручник для 5 класу загальних загальноосвітніх середніх шкіл / Н. Б. Голуб, О. М. Горошкіна. Київ : Освіта, 2022. 256 с.*): <https://pidruchnyk.com.ua/1649-ukrmova-5-klas-golub.html>

Завдання 2. Прочитайте речення з художніх творів. Витишіть територіальні діалектизми, пояснивши їхнє значення.

Витяглося найкраще лудіне, нові крашениці, писані кептарі, череси, табівки, багато набивані цвяхом. Дротяні запаски, черлені хустки шовкові і навіть пишна та білосніжна гуля, яку мати обережно несла на ціпку через плече. Тепер Іван був уже легінь, стрункий і міцний, як смерічка, мазив кучері маслом, носив широкий черес і пишну кресаню (М. Коцюбинський).

Хомський, купить мені гуцульський гердан, а потім послухаємо рок біля Писаної Скали. Можу порекомендувати пляцки. Там на тартарці робив мій молодший стрійко (Ю. Андрухович).

Зверху на вовняну кацавейку накинула половинку тертого-перетертого, давно вицвілого ліжника. Кажуть, що той газда, хто організовував її будівництво, колись тут був майстром, але трохи й химерним чоловіком: любив усе робити так, як не в тутешніх людей і не скрізь. Після такої команди Васирина свою роботу знала напам'ять: пекла пісний мамай, варила бандулі, бараболяну кулешу. Десь там, глибоко всередині, вони потріскували так голосно, що, здавалося, іскри сипалися в ріку, але Даруся не розплющувала очей, знаючи, що, як тільки відкриє їх, - обручі знов звують гніздо в бідній її голівці, як гаддя на Здвиження звиває в землі свої кубла на зиму. Торішні барабулі скінчилися, а на сьогорічні в Дарусі неврожай, такі дрібні, як ліскові горіхи. Зверху на вовняну кацавейку накинула половинку тертого—перетертого, давно вицвілого ліжника. Дехто, правда, з молодиць гейби трохи встидається таки так просто виказувати свою хіть до дримби, то такі спершу питали в Івана нових ножів чи напильників, але очі між залізним крамом завжди шукали дримбу, тіло якої нагадує тіло дорідної жінки. Хтозна... може, у дримбі жінки і справді пізнавали себе: до часу байдужих і лінивих, аж поки не візьмеш їх у руки... Михайло мовчки скидає кептар, сорочку, схиляється над цебром до половини голим тілом, підставляючи шию під струмінь води (Марія Матіос).

Завдання 3. Упізнайте етнографічні діалектизми на відтворення картини життя тухольців: побут, вірування, звичаї за повістю Івана Франка «Захар Беркут», поясни їхнє значення учневі 7 класу. Розгадайте кросворд, скористайтеся деякими підказками. У виділених клітинках отримаєте загальну назву слів, що їх використав автор для кращого зображення карпатського побуту. <https://learningapps.org/2638790>

Завдання 4. Діалектологічне дослідження «Я і 10-ник».

Виокремте діалектну лексику, укладіть тематичний діалектний словник, відповіді на запитання за підручником: повість «Тіні забутих предків» Михайла Коцюбинського (С. 134 – 152).

Авраменко О. Українська література (рівень стандарту): підручник для 10 кл. закл. загальн. освіти. Київ : Грамота. 2018. 256 с. URL:

<https://pidruchnyk.com.ua/392-ukrayinska-literatura-avramenko-paharenko-10-klas.html>

Завдання 5. *Прослухайте коломийки у виконанні Руслани, прокоментуйте зафіксовані діалектні особливості на різних мовних рівнях.*

Руслана - Ой, заграй ми музиченьку (official music video)

<https://www.youtube.com/watch?v=hSjafJAq2pI>

САМОСТІЙНА РОБОТА № 10

Взаємодія територіального діалекту та літературної мови в художніх творах, що вивчаються в школі

Теоретичні питання

1. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури.
2. Діалектна лексика в програмових творах з української літератури.
3. Лексико-семантичні групи діалектної лексики в сучасній українській прозі Юрія Андруховича, Володимира Лиса, Юрія Винничука, Марії Матіос.
4. Діалектна фразеологія в художній літературі.
5. Лінгвокультурологічні особливості діалектних фразеологічних одиниць у творах сучасних письменників.

Рекомендована література

1. Грещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Філологія. 2012. Вип. XXXII-XXXIII. С. 214 – 219. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/visnyk-filolog-2012-32-33-2.pdf>
2. Грещук В. Діалектна лексика в поетичних текстах Петра Мідянки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2021. Вип. 2 (46). С. 81 – 85. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/42308>
3. Євтушина Т. О. Семантико-функціональний аспект територіально маркованої лексики в повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Вип. 44. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 126-131. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2341>
4. Євтушина Т. О. Соматичні фразеологічні одиниці художніх текстів М. Матіос (на матеріалі фразеотематичного поля «людина»). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Вип. 48. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2019. С. 126-131. <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2799>
5. Єрмоленко С. Говіркове багатоголосся сучасної української прози. *Українознавство : науково-популярний, суспільно-політичний, культурно-*

- мистецький журнал. 2008. Число 1. С. 198 – 205. URL: <http://archive.ndiu.org.ua/fulltext.html?id=1231>
6. Котелевець К. В. Фонетичні й лексичні діалектні особливості в мові творів Любка Дереша. *Сучасна філологія: теорія і практика*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 4-5 травня 2018 року). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. С. 8-11. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/51c5c274-d2ed-4ddf-a8fc-621b73aa45a1/content>
  7. Литвинська С. Діалектизми в творчості прозаїка Леоніда Куліша. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 39, Київ, 2019. С. 30-34. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/13722>
  8. Стецик Х. В. Наддністрянські діалектні елементи в художній мові Осипа Маковея. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71) № 5 Ч. 1. С. 53 – 57. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/5_2021/part_1/11.pdf
  9. Яворський А. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури. *Лінгвостилістичні студії*. 2015. Вип. 2. С. 230-236. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/6825/1/%2830%29.pdf>

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Прочитайте уривки з художньої української літератури. Випишіть (текст на вибір) слова (5-7) з діалектними фонетичними відмінностями, пояснивши своєрідність вокалізму та консонантизму.

Ци ти розум свій у кирниці втопив, ци на базарі спродав, як лишень та вдова тебе чярами спортила? Дес твої розуми золотенькі ночювали, шо-с двацікь літ на мудрого вчивси. Озми лиш, Артурчіку, добрий бакіг, та й нажени гадину з хати, а як не вступиши, то кень зі статками всіма, та челягю, та грунтами, а сам втічи на край світу ци на стройку в Чехію, ци на войну в Чечню! Єк ми на тебе довго чекали, Артурчіку дорогенькей, на кого полишев нас, любасок майкраціх! А за нею інша: Нич ти не скажу, Артурчіку, – легінику, лиш будеш ти з нами сеї ночі, хлопчіку, солоденько любитиси, до раня цілюватиси, а відтак у бани з нами, любасками пешними, чістенько митиси й купатиси! (Юрій Андрухович).

А святвечір оріхами частувала. Юсип став надслухувати і нарешті пізнав голос свого синка та й підійшов до хвіртки. Раз лучиласи дурничка, єк сліпій курці дзерно (Марко Черемшина).

Семенку, побігни в збанок води начерпнути, але не впадь у керницю, не хилеси дуже; піди та нарви огирків у решето. Стогне, як худобина, та й сфатиться з приспи та довкола хати біжить. Мовчи, не хлипай, бо ти сиві кіски зараз обмичу, та й підеш у ту Гамеріку, як жидівка. Ваше, мамо, говорене скінчилось (Василь Стефаник).

Сама лиш мрака. Біле павутиня фестонами висіло в горі. Він запускав пальці в пухнату вовну або з батьківським почутем брав на руки єгня.

оповились блакитю близькі Синиці, Дземброня і Біла Кобила. “Старше покоління, свідок иньшого житя. Остап знеміг ся і зовсім розхорів ся. Занедужав Микола – і Іван замість нього пильнує ватри (Михайло Коцюбинський).

Завдання 2. Робота в парі. Укладіть словникову статтю 1 діалектного слова (на вибір) до літературних відповідників «кукурудза, соняшник, господар, наречена, родина, сім'я, худоба тощо».

Наприклад:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Sabadosh_Ivan/Slovnyk_zakarpatskoi_hovirky_s_ela_Sokyrnytsia_Khustskoho_raionu.pdf;

http://www.komm.ltd.ua/images/Hrytsak_%D0%90-%D0%91.pdf

Завдання 3. Прослухайте пісні Володимира Івасюка <https://soundcloud.com/user-786660532/sets/psn-volodimira-vasyuka>.

Розкажіть письмово як мешканець північного / південно-східного наріччя про їхню красу, які емоції вони викликають за наведеним алгоритмом для учнів 7 класу (Українська література. 7 клас: зошит з друкованою основою: у 9 ч. Ч. 8-9 / І. В. Гавриш, О. В. Гученко. Харків : Інтелект України, 2023. 64 с., С. 44-45.).

4. Пасолодились піснями надзвичайно популярні. Зроби висновок: які цінності автора.

ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧЕ ДОСЛІДЖЕННЯ **РОБОТА В ГРУПАХ**

5. Об'єднайтеся в чотири групи. Виконайте завдання вчителя за наведеним алгоритмом. Заповніть таблицю.

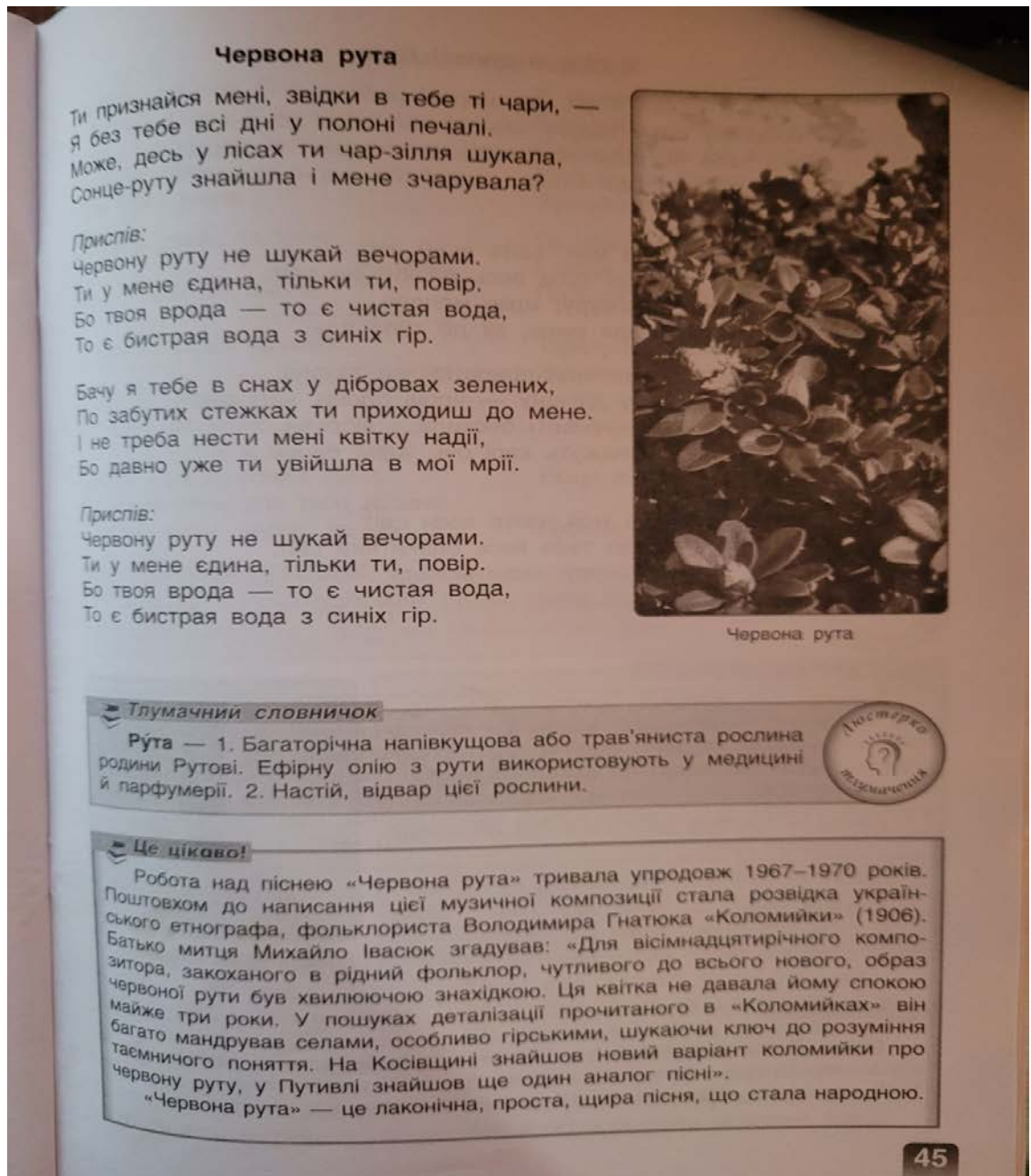
Алгоритм роботи з піснями Володимира Івасюка

- Прочитайте уважно визначений учителем текст та інформацію рубрики «Це цікаво!».
- Укажіть, який настрій створює твір.
- Визначте мотив (тему).
- Запишіть ідею пісні. Підкресліть у тексті художні засоби, за допомогою яких автор утілює свій творчий задум.
- Виділіть кольором образи, які свідчать про національний зміст пісні. Схарактеризуйте їх.
- Проаналізуйте життєствердний пафос твору.
- Поділіться результатами свого дослідження з однокласниками.

	Завдання для першої групи	Завдання для другої групи	Завдання для третьої групи	Завдання для четвертої групи
	«Червона рута»	«Я піду в далекі гори»	«Балада про мальви»	«Водограй»
Настрій від тексту				
Мотив (тема)				
Ідея				
Художні засоби				
Образи				
Пафос				

44

Завдання 4. Перегляньте американсько-український художній фільм 2019 року режисерів Ахтема Сеїтаблаєва та Джона Вінна, екранізацію однойменної історичної повісті «Захар Беркут» Івана Франка. https://www.youtube.com/watch?v=4WifPHDgidA&list=PLcx_PbUxsgitK6PimW4h6E83lsi_O9eUG&index=4

Напишіть відгук (7-9 речень), використовуючи й підкреслюючи територіальну діалектну лексику південно-західного наріччя.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 11

Практичне заняття. Говіркове багатоголосся сучасної художньої літератури

Теоретичні питання

1. Наддністрянський діалект у мові прози О. Маковея, Б. Голода, Ю. Винничука.
2. Гуцульські діалектизми в ідіостилі Сидора Воробкевича, Романа Іваничука, Романа Андріяшика, Тараса Прохаська.
3. Поліська говірка у творах В. Даниленка, В. Лиса, В. Дрозда, М. Закусила.
4. Середньонаддніпрянський говір у прозових творах Леоніда Куліша.

Рекомендована література

1. Грещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Філологія. 2012. Вип. XXXII-XXXIII. С. 214 – 219. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/visnyk-filolog-2012-32-33-2.pdf>
2. Грещук В. Діалектна лексика в поетичних текстах Петра Мідянки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2021. Вип. 2 (46). 2021. С. 81 – 85. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/42308>
3. Євтушина Т. О. Семантико-функціональний аспект територіально маркованої лексики в повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 44. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 126-131. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2341>
4. Котелевець К. В. Фонетичні й лексичні діалектні особливості в мові творів Любка Дереша. *Сучасна філологія: теорія і практика*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 4-5 травня 2018 року). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. С. 8-11. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/51c5c274-d2ed-4ddf-a8fc-621b73aa45a1/content>
5. Литвинська С. Діалектизми в творчості прозаїка Леоніда Куліша. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 39, Київ, 2019. С. 30-34. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/13722>
6. Стецик Х. В. Наддністрянські діалектні елементи в художній мові Осипа Маковея. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71) № 5 Ч. 1. С. 53 – 57. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/5_2021

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. Прочитайте уривки з художньої української літератури. Випишіть слова з діалектними фонетичними відмінностями, пояснивши своєрідність вокалізму та консонантизму.

А обіцяв щось допомогти? – Вобіцев. А як же! Вона швидка в роботі, але як її зачепити, то востра на язик, як бритва. Дурний ти, Гільку, дурний! Яюсь пішла'м просто до начальника. Я тебе так люб'ю, я за тобов так банував, а ти мене зрадила аж на п'їдисіть літ?! – шепотів, як молитву, Максим. Як не заплачут, то хоч сі скрив'ют, – втішає Чернодолюка Гнат. Тих хлопців я памнетаю! Бери тушонку на хліб, вогірок та й вогори. На їх місци могла бути моя ци ваша дитина (Богдан Голод).

Завдання 2. *Схарактеризуйте діалектні відмінності в побудові словосполучень.*

I варіант. Пхалася 'д дядівській лавці і кінець хустки розв'язувала зубами. Крикнув він у ту сторону, як ідеться ід сільським хатам. Але як Тимофіїха затопить у неділю під обід. То дим чімхає геть 'д гори. Никифір бере сокиру в руки і йде ід вуглові. Люди дивуються багачевому щастю і зо страхи минают багацькі лази та попасают на пісній толоці (М. Черемшина).

II варіант. Пави 'д ньому сонце прикликають. А медвідь вже під моїм дубом, вже береси 'д мені лізти. Крикнув він у ту сторону, як ідеться ід сільським хатам. Але як Тимофіїха затопить у неділю під обід. То дим чімхає геть 'д гори. Никифір бере сокиру в руки і йде ід вуглові. Люди дивуються багачевому щастю і зо страхи минают багацькі лази та попасают на пісній толоці (М. Черемшина).

Завдання 3. *Прочитайте уривки з художніх творів. Поясніть синтаксичні діалектні відмінності української мови, прокоментувавши їх.*

Калі ж йон біля мене сидів, як ось ви, на лавочці, а я ще молода людяка була. Битиму тебе, докуль душа твоя не вернеться до пекла. Дак мені все чисто видно. Знать і не вірити, покуль ціну велику не заплачено (Володимир Дрозд). Підкладала полінця, коб хоча б закипіло (Наталка Бабій). Христос рuzмнужив хліб Би кажди був ситий. Кричи на всі сторони сьвіта же звитіжиш зло. Ідіте в поле сіяти Жеб було що збирати (Марія Сарнацька).

Завдання 4. *Випишіть слова, у яких є фонетичні та граматичні діалектні відмінності другої та третьої частин роману «Століття Якова» Володимира Луса.*

https://shron1.chtyvo.org.ua/Lys_Volodymyr/Stolittia_Yakova.pdf?

Щось мені болить від того потиску.

Хтів спитати, де тепер його син, який, знав, морським інженером став, та не посмів.

Тико як його везти було...

Яків, знав, щось таке про Тимоша, про весь отсей світ, чого інші не знали.

Тико й мала за всеньке житте двох чоловіків.

Могли б разом бути, — подумав Яків. — І килько то дитей мали б. І симня... Симня була би яка. Зувсім инша. Господи Боже, святий і крепкий, про що я?»

Чо' тобі, Якове? Зле?

— А що? — Він не може збагнути, де перебуває.

— Ти ж наче спав і застогнав уві сні. Оно суддя в наш бік дивиться.

Яків отямлюється. Шепіт Мотрунин — грім серед тиші. Суддя, помічає він, хоче щось сказати, та тільки розтуляє губи. Ци то він не чує тих слів?

Добре, що вже у війську отримав звістку — сестра йде заміж на сусіднє село.

Ничого я не поділяю, — каже Яків стомлено. — Я їх тоже засуджую. Тоже. Али до меї хати Тиміш тоді не приходив. То були зовсім інші люде, ни з нашого села.

Якову таке навіть тяжко уявити — 365 кімнат, майже штири сотки, що ж робити у тих кімнатах?

Пані — молоденька жінка — наказала, що купувати: мнесо, ковбаски, всілякі там лагодзінки.

«Дивний світ, бач, який широкий, до доми, щитай, двісті верстов буде типерка, а може, й цілих триста, а зав'язався міні світ на одній бабі», — думає Яків.

Триста шістдесят та ще й п'ять кімнат!

Як батько його, князь Януш, мудро вирішив, що Едмунд має право приходити до тотої хлопської сім'ї й, коли захоче, снідати чи вечеряти тією ж бульбою.

Бо то ніби й неправда, він теж добрий, карахтер у нього тоже не з медом

Прокіп Тищук був земляком, з села за півтора десятка верстов од Загорен, та ще й служили в одному полку, тільки Прокіп в іншій ескадроні.

Вибачей, — сказав. — Я справді думав, що вона тільки моя.

Хотів би спитати, що то єстем любов? Коханне... — вимовив так, що аж самому мультко стало. Та біля дому, де їх мали чекати дві кобіти, ждали два здоровенних гевали.

- Кинув щітку, збрую з усієї сили.

Коди виліз із теї машини, Яків побачив, що й костюм у чоловіка дорогий — чорний, з ледь помітною смужечкою. Тільки краватки не було.

Чоловік говорив убивчо-спокійно. Ввічливо. Грамотно. Вельми грамотно, не простий чоловік, Яків одразу те допетрав. То чого ж йому треба, цему поважному гостю?

Стежка була ледь помітна, али йти мона. Тільки не знав гість, котрий таки був для Якова гірше за всіх колишніх татар на світі, що на тій стежці колодязь, тоже колишній, знаходиться.

І все ж він й инше відав — щось змінилося у цьому лісі. Щось змінилося. Ліс не є і не буде таким, як був досі.

Глуху загрозу відчув Яків у тому розміреному приглушеному шумі. Тая загроза наростала десь здалеку. Може, й не прийде ще сьогодні. Али ци могтимо сам він до лісу навідатися після того, що вдруге тут зробив...

САМОСТІЙНА РОБОТА № 11

Говіркове багатоголосся сучасної художньої літератури

Теоретичні питання

1. Наддністрянський діалект у мові прози О. Маковея, Б. Голода, Ю. Винничука.
2. Гуцульські діалектизми в ідіостилі Сидора Воробкевича, Романа Іваничука, Романа Андріяшика, Тараса Прохаська.
3. Поліська говірка у творах В. Даниленка, В. Лиса, В. Дрозда, М. Закусила.
4. Середньонаддніпрянський говір у прозових творах Леоніда Куліша.

Рекомендована література

1. Грещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Філологія. 2012. Вип. XXXII-XXXIII. С. 214 – 219. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/visnyk-filolog-2012-32-33-2.pdf>
2. Грещук В. Діалектна лексика в поетичних текстах Петра Мідянки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2021. Вип. 2 (46). 2021. С. 81 – 85. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/42308>
3. Євтушина Т. О. Семантико-функціональний аспект територіально маркованої лексики в повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 44. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 126-131. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2341>
4. Котелевець К. В. Фонетичні й лексичні діалектні особливості в мові творів Любка Дереша. *Сучасна філологія: теорія і практика*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 4-5 травня 2018 року). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. С. 8-11. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/51c5c274-d2ed-4ddf-a8fc-621b73aa45a1/content>
5. Литвинська С. Діалектизми в творчості прозаїка Леоніда Куліша. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 39, Київ, 2019. С. 30-34. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/13722>
6. Стецик Х. В. Наддністрянські діалектні елементи в художній мові Осипа Маковея. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71) № 5 Ч. 1. С. 53 – 57. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/5_2021

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. *Визначте морфологічні діалектні відмінності (8) в наведених реченнях (письмово).*

Ану-ко покажи, як ти меш їхати у воську на кони. Коби тьи Бог хоть до осени додержьив. Коли-ж бо я, сину, кількому Морозови і такі студени не

годна вітримати. Тай робіт так, аби моїм дітем кривди не було. Тікай із землі, біжи д бабі на піч! Але чого ти до дітий прискіпавси? А я як отот твердий камінь, шо го ніхто не годен роздавити. Був-сми наймитом. А потім вібув-сми десіть рік у воську. Але з-під церкви красти? Дивюси на вас та й ми, як якис казав, молоді літа нагадуютси. Будь котрий молодий най вібіжить та най покропить хрест свічено видицев. Коби-м міг, та й би-м го за пазуху сховав, та й взєв з собов у світ. Банно ми за найменшов крішков у селі, за найменшов дитинов (В. Стефаник). А не чули'сте, Гафійко люба, це правда, що Ілена законилася цеїночі Цвичком? (Марія Матіос).

Чому борше такого не було? І то фист завинив! Аби-с знала: більше я сі з тобов мордувати не буду! Фертик! Сиру відтиснула, трохи яєць назбирала і хліб свіжий спекла. Більше 'м не мала ніц (Богдан Голод).

Завдання 2. *Колективна проєктна робота (по 10 осіб).*

Створення електронного фрагмента тематичного словника діалектної фразеології закарпатського письменника Дмитра Кешелі (I варіант) та буковинки Марії Матіос (II варіант). Які особливості використання діалектних фразеологічних одиниць в індивідуальному стилі письменників?

<http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/article/view/257760>

[http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38317/49-](http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38317/49-Pyroga.pdf?sequence=1)

[Pyroga.pdf?sequence=1](http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/38317/49-Pyroga.pdf?sequence=1)

<https://dspace.hnpu.edu.ua/items/b64d5dac-6b57-4702-abd2-7af6d3857303>

Завдання 3. *Підготуйте етнографічні коментарі до описів кушнірського, шевського й гарбарського, смолярського й зольного ремесел (с. 239–341) та килимарства й вишивальництва (с. 245–246) в Закарпатті.*

Дочинець М. Мафтей. Книга написана сухим пером : роман. Мукачево : Карпатська вежа, 2016. 352 с

<http://slovoprosvity.org/2016/10/06/verhovni-mlini-urivok-z-novogo-romanu-miroslava-dochincyua-maftej-kniga-napisana-suxim-perom/>

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 12

Семінар. Фонетико-граматичне говіркове багатоголосся сучасної художньої літератури. Письмова контрольна робота

Теоретичні питання

1. Наддністрянський діалект у мові прози О. Маковея, Б. Голода, Ю. Винничука.
2. Гуцульські діалектизми в ідіостилі Сидора Воробкевича, Романа Іваничука, Романа Андріяшика, Тараса Прохаська.
3. Поліська говірка у творах В. Даниленка, В. Лиса, В. Дрозда, М. Закусила.
4. Середньонаддніпрянський говір у прозових творах Леоніда Куліша.

Рекомендована література

5. Грещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Філологія. 2012. Вип. XXXII-XXXIII. С. 214 – 219. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/visnyk-filolog-2012-32-33-2.pdf>
6. Грещук В. Діалектна лексика в поетичних текстах Петра Мідянки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2021. Вип. 2 (46). 2021. С. 81 – 85. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/42308>
7. Євтушина Т. О. Семантико-функціональний аспект територіально маркованої лексики в повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 44. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 126-131. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2341>
8. Котелевець К. В. Фонетичні й лексичні діалектні особливості в мові творів Любка Дереша. *Сучасна філологія: теорія і практика*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 4-5 травня 2018 року). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. С. 8-11. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/51c5c274-d2ed-4ddf-a8fc-621b73aa45a1/content>
9. Литвинська С. Діалектизми в творчості прозаїка Леоніда Куліша. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 39, Київ, 2019. С. 30-34. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/13722>
10. Стецик Х. В. Наддністрянські діалектні елементи в художній мові Осипа Маковей. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71) № 5 Ч. 1. С. 53 – 57. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/5_2021

Практичні завдання для аудиторної роботи

Завдання 1. Семінар. Підкресліть лексичні діалектизми, наведіть до них літературні синоніми.

Зостануться тільки. Варабух і крук. Фаля стукає о бериг. Дісяй мулудії нипам'ятают ниц. Законьчилися жнива, Збіже в шпихерикуви (Марія Сарнацька). Що ви їсте? Борщ, хамулу, чир, кашу, киселицю, кулешу, квас, лемішку, мамалигу, начинку, поливку, саламаху, стиранку, смук, сумішку, жур – самі страви неестетичні. Садок відживав, боз випускав уже бруньки, Перед хатніми дверима в два ряди стояли зелені галузки деревини, в хаті й на подвір'ю пах свіжий шувар. Адже в нім пушка духу, такий марний, Сидить сердега і куняє, коли тут зі стропу стодоли вилазить знана відьма, стара Врублевська, брудна і немита ... із рапавими ногами, Тут сливки дуже тані, кварта тільки 4 крейцари (Осип Маковей).

Широкої кости був хлоп. Бабо, не грай мармуліка. Так тобі той торг йде, як жидам мулярка. В руці каламар. Тому час від часу вдаюся до олуфка. Бо більше ніхто не вміє таку фризурку зробити тобі! А ви візьмете в стрія Івана

його жеребну кобилу. Я вже як на розпеченім рондлі сиджу. Потім п'ять-шість німців сідали і ставали на широку, як бамбетель, спину ваговоза. На середині сидів закутаний старим коцом Дмитро Шайнюків. А самі ще тачали тачівкою і маглівницею простирадла. Шарпав за рукав дідової кацабайки Семен. Та жи то не цайг якийсь. Тато курили зі своєї довгої дзигарнічки (Богдан Голод).

Завдання 2. Колективне створення відеоблогу.

Наприклад:

<https://www.youtube.com/watch?v=0NgnDNAIWmo>

<https://www.youtube.com/watch?v=nSNLSSIazag>

<https://www.youtube.com/watch?v=yHyoYZrhsgU>

<https://www.youtube.com/watch?v=wyvRUorlhM>

<https://www.youtube.com/watch?v=H1qRZMmFQ1Y>

Аналіз діалектного матеріалу створеного відеоблогу.

Наприклад:

Семенюк О. А. Гуцульський діалект в українському Youtube-просторі (на матеріалі відеоблогу Ірини Вихованець «Ліжник-TV»). *Закарпатські філологічні студії*. 2022. Вип. 22. Том 2. С. 23 – 28.

http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/22/part_2/4.pdf

САМОСТІЙНА РОБОТА № 12

Фонетико-граматичне говіркове багатоголосся сучасної художньої літератури

Теоретичні питання

1. Наддністрянський діалект у мові прози О. Маковея, Б. Голода, Ю. Винничука.
2. Гуцульські діалектизми в ідіостилі Сидора Воробкевича, Романа Іваничука, Романа Андріяшика, Тараса Прохаська.
3. Поліська говірка у творах В. Даниленка, В. Лиса, В. Дрозда, М. Закусила.
4. Середньонаддніпрянський говір у прозових творах Леоніда Куліша.

Рекомендована література

1. Грещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Філологія. 2012. Вип. XXXII-XXXIII. С. 214 – 219. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/visnyk-filolog-2012-32-33-2.pdf>
2. Грещук В. Діалектна лексика в поетичних текстах Петра Мідянки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2021. Вип. 2 (46). 2021. С. 81 – 85. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/42308>
3. Євтушина Т. О. Семантико-функціональний аспект територіально маркованої лексики в повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка*:

- Філологічні науки. Випуск 44. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 126-131. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2341>
4. Котелевець К. В. Фонетичні й лексичні діалектні особливості в мові творів Любка Дереша. *Сучасна філологія: теорія і практика*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 4-5 травня 2018 року). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. С. 8-11. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/51c5c274-d2ed-4ddf-a8fc-621b73aa45a1/content>
  5. Литвинська С. Діалектизми в творчості прозаїка Леоніда Куліша. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 39, Київ, 2019. С. 30-34. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/13722>
  6. Стецик Х. В. Наддністрянські діалектні елементи в художній мові Осипа Маковея. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71) № 5 Ч. 1. С. 53 – 57. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/5_2021

Практичні завдання для самостійної роботи

Завдання 1. Виокремте фонетико-граматичні ознаки середньонаддніпрянського говору в прозових творах Леоніда Куліша. Підготуйте коментарі.

Чи рідні вони, бо, хулера, в обидвох чорне волосся й сині очі? Нарід ще був у церкві. По багатих на незвичні вражіння Гицлях знову заморосив дощик. Директор ще пробує когось надоумити. Нас швидко розрахував афіціант. Яремчуку тра повідомит. Мо' вона скаже. Ловко в тебе виходило. Живе тутка (Леонід Куліш).

Завдання 2. Прочитайте, вишийте і прокоментуйте 7 морфологічних діалектних відмінностей четвертої частини «Дожити до ста» роману «Століття Якова» Володимира Лиса.

Лис Володимир. Століття Якова : роман. Харків : Клуб сімейного дозвілля. 2016. 240 с.
https://shron1.chtyvo.org.ua/Lys_Volodymyr/Stolittia_Yakova.pdf?

Завдання 3. Тести на знання українських діалектів.
<https://hadiach.city/tests/226076/shvablik-chichka-meshtinaskilki-dobre-vi-znaete-ukrainski-dialektizmi-test>
<https://umannews.city/tests/111944/fajnij-vujko-chichka-naskilki-dobre-vi-znayete-ukrainski-dialektizmi>
<https://vn.20minut.ua/tests/sloyik-shuflya-i-goga-yak-dobre-vi-znaete-dialektizmi-vinnichchini-per-11370868.html>

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОКОНТРОЛЮ ТА ЗАЛІКУ

1. Предмет, об'єкт, мета, значення курсу «Діалект у культурі і літературі».
2. Поняття «мова» та «діалект» в українському соціолінгвістичному просторі.
3. Поняття про територіальні та соціальні діалекти.
4. Жаргонний аспект мови школярів.
5. Сленгізми й жаргонізми інтернет-користувачів.
6. Спортивний жаргон. Військовий жаргон.
7. Загальна характеристика діалектних одиниць.
8. Історія дослідження українських діалектів.
9. Поняття про ділінгвізм.
10. Особливості діалектних систем вокалізму. Характеристика голосних фонем.
11. Звукові зміни приголосних. Явища протези, метатези, асиміляції, дисиміляції в говорах української мови.
12. Діалектні відмінності в наголошуванні форм слів.
13. Діалектна лексика з погляду її походження.
14. Духовна культура українців у діалектній обрядовій лексиці.
15. Світоглядні уявлення українців у діалектній лексиці хатнього, кухонного начиння, харчування.
16. Діалектна лексика сільського господарства.
17. Будівельна лексика українських говорів як виразник регіональної культури.
18. Діалектні особливості лексики на позначення демонологічних понять, магії, чарів, віри й релігійного життя українців.
19. Теоретичні засади вивчення фразеологізмів діалектного мовлення.
20. Традиційна культура у дзеркалі фразеологізмів говірок.
21. Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології діалектів України.
22. Етнокодуювання демонологічних уявлень українців у фразеології.
23. Морфологія української діалектної мови. Іменник.
24. Особливості діалектних форм прикметника.
25. Діалектна специфіка числівників та займенників як самостійних частин мови.
26. Особливості дієслівних форм у говорах української мови.
27. Діалектний синтаксис словосполучення і простого речення.
28. Складне речення та його експлікація в діалектах.
29. Характерні мовні ознаки поліського наріччя.
30. Лексичні, фразеологічні, граматичні ознаки південно-західного наріччя.
31. Характеристика південно-східного наріччя.
32. Характеристика основних груп говірок південно-східних діалектів, їхні фонетичні, лексичні, граматичні особливості.
33. Взаємодія територіального діалекту та літературної мови в художніх творах, що вивчають у школі.
34. Теоретичні засади вивчення діалектизмів у мові художньої літератури.
35. Лексико-семантичні групи діалектної лексики в сучасній українській прозі Юрія Андруховича, Володимира Лиса, Юрія Винничука, Марії Матіос.
36. Діалектна фразеологія в художній літературі.
37. Фонетико-граматичне говіркове багатоголосся сучасної художньої літератури.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ

Вид роботи	бали	Критерії
Практичні завдання	0 балів	Здобувач відтворює незначну частину навчального матеріалу, має поверхові уявлення про предмет вивчення, неаргументовано висловлює думку. Використовує потрібні інформаційно-методичні матеріали, виконує практичне завдання за умови сторонньої допомоги.
	1 бал	Знання здобувача є достатньо повними, він самостійно застосовує відповідний навчальний матеріал, виконуючи практичні завдання; аналізує, робить висновки. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але припускається неточностей. Здобувач самостійно використовує інформаційно-методичні матеріали, виконуючи практичні завдання. Виконане завдання загалом відповідає вимогам, хоча має значні огріхи.
	2 бали	Здобувач володіє знаннями, оперує ними під час виконання практичних завдань. Самостійно використовує інформаційно-методичні матеріали, виконуючи практичне завдання. Припускається незначних помилок під час його виконання. Здобувач виступає експертом практичного завдання, що виконали однокурсники.
	3 бали	Здобувач володіє міцними знаннями, оперує ними під час виконання практичних завдань. Самостійно використовує необхідні інформаційно-методичні матеріали, виконуючи практичне завдання. Не припускається помилок під час його виконання. Здобувач виступає експертом практичного завдання, що виконали однокурсники.
Самостійна робота	0 балів	Здобувач розпізнає деякі об'єкти вивчення та визначає їх на побутовому рівні, може описувати деякі об'єкти вивчення; має фрагментарні уявлення з предмета вивчення; виконує елементарні прийоми практичних завдань.

	1 бал	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; за допомогою викладача може виконувати частину практичних завдань; знає послідовність виконання завдання; практичні завдання містять багато суттєвих відхилень від установлених вимог, під час їхнього виконання потребує систематичної допомоги викладача.
	2 бали	Здобувач знає окремі факти, що стосуються навчального матеріалу; виявляє здатність елементарно висловлювати думку; самостійно та за допомогою викладача може виконувати частину практичних завдань; знає послідовність виконання завдання; практичні завдання містять суттєві відхилення від установлених вимог, під час їхнього виконання потребує допомоги викладача.
	3 бали	Здобувач самостійно і логічно відтворює фактичний і теоретичний матеріал та наводить приклади; володіє навчальним матеріалом і використовує набуті знання, уміння у стандартних ситуаціях; самостійно виконує практичні завдання відповідно до методичних рекомендацій; практичні завдання мають окремі помилки; користується потрібними навчально-методичними матеріалами.
	4 бали	Здобувач володіє глибокими знаннями, демонструє відповідні компетентності, використовує їх у нестандартних ситуаціях, самостійно працює з інформацією у відповідності до поставлених завдань; систематизує та узагальнює навчальний матеріал; самостійно користується додатковими джерелами інформації; без похибок виконує та аналізує практичні завдання.
Письмова (контрольна) робота	0-1	Здобувач не менше ніж на 50% контрольних завдань надав правильну відповідь – початковий рівень знань
	2-3	Здобувач на 51% - 65% контрольних завдань надав правильну відповідь – середній рівень знань
	4-5	Здобувач на 66 % - 90% контрольних завдань надав правильну відповідь – достатній рівень

		знань
	6-7	Здобувач на 91% - 100% контрольних завдань надав правильну відповідь – високий рівень знань
Індивідуальне навчально-дослідне завдання: створення відеоблогу	0 балів	Завдання не виконано.
	1 – 2 бали	Здобувач демонструє неглибоку обізнаність з темою, її інтерпретація поверхова, судження подеколи компелятивні. У роботі простежується комунікативний задум автора, представлений традиційний або обмежений набір ідей, відсутня діалогова (дискусійна) основа. Композиційна структура статті загалом витримана, проте наявні суттєві недоліки в аргументації основних положень, встановленні причинно-наслідкових зв'язків (не більше 2 логічних помилок), фрагменти іноді не пов'язані між собою, опущений аналіз суттєвих характеристик явища, не аналізуються альтернативні погляди на проблему. Спостерігається невдале поєднання теорії з фактичним матеріалом, використання риторики (тверджень) замість аргументації (доказів). Здобувач демонструє бідний словниковий запас, одноманітність граматичного ладу мови; спостерігається порушення мовностилістичних норм наукового стилю, зокрема наявне недоречне використання засобів виразності, неточне вживання термінології тощо; порушуються орфографічні й пунктуаційні норми.
	3- 4 бали	Здобувач демонструє розуміння проблеми, чітко її формулює, проте розкриває її на низькому теоретичному рівні / заявлена тема розкрита не повно / наявні фрагменти, які не відповідають темі. Авторська модальність і оцінність виявляється невиразно. Здобувач загалом володіє навичками створення академічного тексту, аргументованого доведення тез, загальна форма викладу відповідає жанру наукової статті, проте стиль викладу, використана лексика і термінологія не завжди відповідає стандартам. Робота характеризується змістовою цілісністю і послідовністю викладу, проте

		<p>логічно впорядковані думки не пов'язані між собою мовними засобами; вказані наявні альтернативні погляди на проблему без їхньої адекватної оцінки; спостерігаються порушення у використанні прийомів порівняння й узагальнення. Використано змішаний стиль викладу з превалюванням неформального. Здобувач переважно дотримується лексичних, граматичних норм наукового стилю, проте наявні окремі орфографічні й синтаксичні помилки.</p>
	5 – 6 балів	<p>Здобувач демонструє розуміння проблеми, розкриває її на достатньому теоретичному рівні, присутня авторська модальність, оцінність, проте інтерпретація теми недостатньо глибока і самостійна. Здобувач загалом володіє навичками створення наукового тексту, аргументованого доведення, проте тези й приклади не завжди переконливі, здобувач переважно використовує традиційні форми доведення. Загальна форма викладу відповідає жанру наукової статті, проте стиль викладу, використана лексика і термінологія не завжди відповідає стандартам; виклад зрозумілий і чіткий; наявні незначні порушення логіки чи послідовності викладу; пояснюються альтернативні погляди на проблему та їхня оцінка; використовуються прийоми порівняння, зіставлення й узагальнення. Текст загалом оформлено правильно, але трапляються поодинокі порушення орфографічних чи пунктуаційних норм.</p>
	7 балів	<p>Здобувач демонструє глибоке розуміння проблеми, чітко її формулює, розкриває на високому теоретичному рівні, обґрунтовано використовує відомості з наукових джерел. Інтерпретація теми глибока й самостійна, переважає авторська модальність й оцінність. Загальна форма викладу відповідає жанру наукової статті; виклад зрозумілий і чіткий; стиль викладу відповідає стандартам. Багатий словниковий запас, лексичні (зокрема термінологічні) та стилістичні засоби використовуються адекватно й виразно.</p>

		<p>Наведені доведення логічні й обґрунтовані; сформульовані тези переконливі, супроводжуються грамотною аргументацією власної позиції; подаються альтернативні погляди на проблему та їхня особиста оцінка автором; доречно й грамотно використовуються прийоми порівняння, зіставлення й узагальнення; судження свідчать про самостійність мислення і широту кругозору автора. Текст цілком відповідає вимогам точності й правильності мовлення; допущені окремі (1) мовленнєві чи стилістичні огріхи.</p>
--	--	---

Критерії оцінювання підсумкового контролю (заліку)

Для навчальної дисципліни «Діалект у культурі і літературі» навчальним планом передбачено підсумковий контроль у формі заліку. Кількість балів, необхідних для заліку (не менше 60), студент отримує під час участі у практичних заняттях, виконання всіх видів самостійної роботи.

МІНІСЛОВНИК ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ

АКЦЕНТОЛОГІЧНИЙ ДІАЛЕКТИЗМ – елемент говірного мовлення (слово, словосполучення), що відрізняється від літературного місцем наголошення.

АРЕАЛ (лат. area – площа). Зона поширення тих чи інших діалектних явищ.

АРГО - мова якоїсь вузької соціальної чи професійної групи, штучно створювана з метою мовного відокремлення; характеризується головним чином наявністю слів, незрозумілих для сторонніх. *Шкільне арго. Спортивне арго.*

АТЛАС ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИЙ - систематизоване зібрання діалектологічних карт однієї території, на яких показано поширення діалектних особливостей однієї або кількох мов.

ГІПЕРИЗМ - діалектне явище непослідовного, несистемного заміщення звуків чи форм для уникнення ненормативних, діалектних і відтворення правильних літературних норм, які, проте, виявляються «правильними» лише в уявленні мовців, а насправді є помилковими. У вокалізмі української діалектної мови можна виділити кілька різновидів гіперизмів: а) гіперичне «окання» як наслідок відштовхування від «укання»; б) гіперичне «окання» як відштовхування від акання; в) гіперичне «ікання» відповідно до закономірних [o] та [e] на українсько-польському та українсько-білоруському прикордонні.

ГОВІР – територіально окреслене діалектне утворення, що має особливості в фонетичній системі, морфологічній будові, лексиці тощо й об'єднує в своєму складі групу однотипних говірок. Говори входять до складу наріч, або діалектних груп. Наприклад, середньонаддніпрянський, слобожанський і степовий говори входять до складу південно-східного наріччя української мови. *Бойківський говір. Лемківський говір.*

ГОВІРКА – найдрібніша діалектна одиниця, що поширена на невеликій території, охоплює мову одного або кількох цілком однотипних з мовного погляду населених пунктів. Говірка входить до складу говору. *Говірка села Ясенів. Наддністрянські говірки.*

ГРУПА ГОВІРОК. Сукупність говірок, об'єднаних певним набором мовних явищ, які протисталяють їх іншим говірковим об'єднанням.

ДИФТОНГ - особливий тип звука, що являє собою сполучення двох голосних у межах одного складу. Дифтонги характерні для північного наріччя: діед (на місці давнього у наголошеній позиції), вуол (на місці етимологічного о в нових закритих складах у наголошеній позиції), піеч (на місці етимологічного е).

ДІАЛЕКТ. Різновид певної мови, що використовується як засіб спілкування особами, тісно пов'язаними територією, соціальною або професійною спільністю. Розрізняють територіальні (див. говір) та соціальні діалекти.

ДІАЛЕКТИЗМИ 1. Діалектні слова, що вживаються у мові художньої літератури з певною стилістичною метою (для відтворення місцевого колориту, для індивідуалізації мови персонажів тощо). 2. Фонетичні, морфологічні, синтаксичні і лексичні особливості, які властиві окремим діалектам і відсутні в літературній мові.

ДІАЛЕКТНЕ ЯВИЩЕ - елемент діалектної системи, відмінний від літературної норми. Розрізняють два типи діалектних явищ: протиставні (співвідносні) і непротиставні (неспіввідносні). Протиставне діалектне явище має функціонально рівнозначні відповідники в інших говорах цієї ж мови. Непротиставне, чи неспіввідносне, діалектне явище - це така риса якоїсь більшої чи меншої групи говорів, яка в інших діалектах цієї ж мови не має еквівалентів чи функціонально рівнозначних відповідників.

ДІАЛЕКТНИЙ СЛОВНИК (територіальний) - словник, у якому подана лексика територіальних діалектів, її значення і слововживання.

ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИЙ АТЛАС - систематизоване зібрання лінгвістичних карт, які показують поширення діалектних особливостей певної мови на всій території її побутування. Синонім: Лінгвістичний атлас.

ДІАЛЕКТОЛОГІЧНИЙ ПИТАЛЬНИК (територіальний) - програма для збирання діалектних матеріалів, яка орієнтує збирача-дослідника на мовні особливості говірок чи говорів, обрані для дослідження.

ЖАРГОН - соціальний діалект, який відрізняється від літературної мови специфічною лексикою і вимовою, але не має власної фонетичної й граматичної системи. Жаргон існує не окремо і не самостійно, а завжди на основі певної мови. Походить воно з французького *jargon*, первісно - «пташина мова, цвірінькання»; «незрозуміла мова» - від гало-романського *gartire* - базікати. У замкнених групах жаргон - також сигнал, що розрізняє «свого» і «чужого», а іноді - й засіб конспірації.

ІЗОГЛОСА - лінія, нанесена на карту, якою в лінгвістичній географії позначають межі поширення якогось мовного явища. Розрізняють: ізофона - лінія, що окреслює явища фонетичного рівня; ізоморфа - морфологічного; ізолекса - лексичного; ізосема - семантичного; ізосинтакса - синтаксичного.

ІНФОРМАТОР - постійний носій діалектної системи, в якого за спеціальними питальниками відбирається необхідна дослідникові інформація.

КАРТОТЕКА. Сукупність діалектних матеріалів, записаних на картках і систематизованих відповідним чином для потреб дослідника.

ЛОКАЛІЗМ. Невідомі літературній мові слова чи вирази, поширення яких територіально обмежене.

МЕТАТЕЗА (гр. *metathesis*- переміщення, переставляння) - переставляння звуків (рідше - складів) у словах, зумовлене прагненням уникнути важких для вимови або не властивих тій або іншій говірці звукосполучень.

НАРІЧЧЯ - найширше діалектне угруповання певної мови, до складу якого входять однотипні діалекти цієї мови, що мають цілий ряд спільних

мовних рис, якими вони виразно відрізняються від інших наріч цієї самої мови.
Південно-західне наріччя. Поліське наріччя.

ПАСМО ІЗОГЛОС - сукупність подібних за конфігурацією ізоглос, достатньо близько розташованих на лінгвістичній карті, яка окреслює певну територію і може кваліфікуватись як кордон мовної системи.

ПИТАЛЬНИК - спеціально розроблена система питань, за якими збирається матеріал у говірках. Використовується для більш повного охоплення проблеми. Розрізняють політематичні (наприклад, питальник Загальнослов'янського атласу) і монотематичні (напр., Питальник лексики харчування східнополіського говору, іменникового відмінювання тощо).

ПІВДЕННО-ЗАХІДНІ ДІАЛЕКТИ – діалекти, які поширені на території південно-західних областей України, а також частково в прикордонних зонах Польщі, в Східній Словаччині та в суміжних районах Румунії і Молдови; переселенські українські говірки південно-західного типу є в Америці, зокрема в Канаді, США тощо.

ПІВДЕННО-СХІДНЕ НАРІЧЧЯ - одне з трьох наріч української діалектної мови, що охоплює територію Півдня, Сходу та Центру сучасної України. Південно-східне наріччя об'єднує три говори: середньонадніпрянський, слобожанський та степовий, з яких лише перший належить до говорів давньої формації, а два інші — пізнішого утворення.

ПОЛІСЬКІ ДІАЛЕКТИ – діалекти, що обіймають північну частину української мовної території, а саме: північно-західні райони Сумської області, Чернігівську область та північні райони Київської, Житомирської, Рівненської, Волинської областей України, а також деякі південні райони Білорусії та окремі суміжні населені пункти Польщі. Північне наріччя поділено на три говори: східнополіський говір (лівобережнополіський), середньополіський говір (правобережнополіський) і західнополіський говір (волинсько-поліський).

ПРОТЕЗА (грец. *prothesis*- приєднання) - 1) поява в абсолютному початку слова голосного або приголосного звуку, що не виправданий етимологічно, а зумовлений фонетично; 2) сам звук, який приєднується до початкового голосного або приголосного в слові.

СЕРЕДНЬОНАДНІПРЯНСЬКИЙ ГОВІР — один із архаїчних говорів південно-східного наріччя, його генетичне ядро. Охоплює центральноукр. ареал серед. течії Дніпра, поширений у пд. р-нах Київської, пд.-зх. р-нах Сум., Черкас., Полтав., пн. р-нах Кіровоград. і Дніпроп. областей.

СОЦІАЛЬНИЙ ДІАЛЕКТ - різновид загальнонародної мови, уживаний у середовищі окремих соціальних, професійних, вікових та інших груп населення.

ТЕРИТОРІАЛЬНИЙ ДІАЛЕКТ– місцевий різновид загальнонародної мови, яким говорить обмежена кількість людей, об'єднаних спільною територією.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Бевзенко С. П. Українська діалектологія. Київ : Наукова думка, 1980. 246 с. URL: <https://archive.org/details/bevzenko1/page/n3/mode/2up>
2. Громик Ю. Поліські діалекти в сучасній художній літературі : монографія. Луцьк : Вежа-Друк, 2022. 304 с. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20719/4/Monograph.pdf>
3. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг : Соціальна диференціація української мови. Київ: Критика, 2005. URL: <http://catalog.odnb.odessa.ua/opac/index.php?url=/notices/index/IdNotice:78072/Source:default>
4. Торчинська Н. М. Українська діалектологія : навч. посіб. Хмельницький, 2017. 158 с. URL: <https://elar.khmnpu.edu.ua/bitstreams/249b6405-0fb9-4c1a-8e83-b1bb3bc5c25c/download>
5. Шеремета Н. П., Каленюк С. О. Українська діалектологія : навч.-метод. посіб. Кам'янець-Подільський : ТОВ «Друкарня “Рута”», 2023. 174 с. URL: <http://dspace.mdu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/1107/1>

Додаткова література

1. Бабій І. Українська блогосфера як відображення соціокультурних процесів. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті* : збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю, м. Львів, 11–12 червня 2020 р. Львів, 2020. С. 16–19. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/handle/123456789/7518>
2. Бобер Т. Назви жіночого поясного одягу в середньонаддніпрянських говірках. *Діалектологічні студії. 13*: Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 28 – 37. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>
3. Волинські говірки Хмельниччини. Збірник діалектних текстів : навч.-метод. посіб. / Упоряд. : Коваленко Н. Д., Коваленко Б. О. Кам'янець-Подільський: ТОВ «Рута», 2019. 344 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua/xmlui/handle/123456789/2141>
4. Волошинова М. Назви страв із продуктів рослинного походження в українських східнослов'янських говірках. *Діалектологічні студії. 13*: Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 48 – 60. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>
5. Глуховцева К. Про особливості семантичної структури обрядового тексту (на матеріалі українських східнослов'янських говірок). *Діалектологічні студії. 13* : Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 60 – 69. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>
6. Гнатишак Ю. Болехівські бувальщини. Діалектні тексти / відпов. ред Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. –

- Львів, 2021. 624 с. (Серія «Діалектологічна скриня»). <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=779>
7. Говірки Черкащини : Збірник діалектних текстів / Упоряд. Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран. Черкаси, 2013. 882 с. URL: <http://eprints.cdu.edu.ua/485/1/9ec61ce6-5827-4192-97f5-a3b7e450e12e.pdf>
  8. Гримашевич Г. Українська діалектологія в контексті сучасної системи освіти. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад* : зб. наук. праць матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 квітня 2017 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. Київ : НАУ, 2018. С. 85 – 88. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/32951/1/pdf>
  9. Грещук В. Гуцульський діалект у мові сучасної української літератури. *Вісник Прикарпатського національного університету*. Філологія. 2012. Вип. XXXII-XXXIII. С. 214 – 219. URL: <http://lib.pnu.edu.ua/files/Visniki/visnyk-filolog-2012-32-33-2.pdf>
  10. Грещук В. Діалектна лексика в поетичних текстах Петра Мідянки. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2021. Вип. 2 (46). С. 81 – 85. URL: <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/42308>
  11. Делюсто М. Весільна лексика української південнобессарабської говірки. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. Серія: Філологічні науки : зб. наук. праць. 2018. Вип. 38. С. 45–53. URL: <http://nv.idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-38.pdf>
  12. Євтушина Т. О. Семантико-функціональний аспект територіально маркованої лексики в повісті Марії Матіос «Черевички Божої Матері». *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки*. Випуск 44. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2017. С. 126-131. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2341>
  13. Єдність у різноманітності. Поліщуки : навч.-метод. посіб. / упоряд. : Мойсієнко В. М., Гримашевич Г. І. Житомир, 2018. 144 с. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/29285/1/% pdf>
  14. Захарків О. Т. Діалектна лексика як один із виявів духовної культури народу. *Мова і культура нації* : тези доповідей. Львів, 1990. С. 94 – 96.
  15. Інтерактивна карта діалектів України. URL: <https://dialectmap.org/>
  16. Кобиринка Г. «Лексикон львівський: поважно і на жарт» як джерело дослідження динамічних процесів української акцентної системи. *Діалектологічні студії* : Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 101 – 108. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>
  17. Коваленко Н. Д. Назви зимових обрядів у кодах фразеології. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка* : зб.

- за підсумками звітної наукової конференції викладачів, докторантів і аспірантів : вип. 17, у 3 т. Кам'янець-Подільський : Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2018. Т. 3. С. 69– 70. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3377>
- 18.Коваленко Н. Д. Назви кухонного начиння в складі фразем українських говірок. *Українська лексикографія в загальнослов'янському контексті: теорія, практика, типологія* / відп. ред. І. С. Гнатюк. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2011. С. 202–208. URL: <https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/04/2011.pdf>
- 19.Коваленко Н. Д. Назви різдвяних свят у складі фразеологізмів. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників філологічних наук* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 23– 24 лютого 2018 р.). Одеса : Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2018. С. 12–14. 94. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/3348>
- 20.Коваленко Н. Д. Регіональні особливості фразеології Чорнобильської зони. *Діалекти в синхронії та діахронії. Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекотології* / відп. ред. П.Ю. Гриценко. Київ : КММ, 2017. С.188–199. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/2539>
- 21.Коваленко Н. Д., Царюк І. М. Фразеологізми з назвами великодніх свят в українському діалектному мовленні. *Studia ucrainika posnaniensia. Zeszyt 7 (2)* / Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Poznan, 2019. С. 35–42. URL: <https://pressto.amu.edu.pl/index.php/sup/article/view/17615/18712>
- 22.Корнелаєва Є. Сленг як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 35. С. 80 – 84. <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/view/ByFileId/909913.pdf>
- 23.Костів О. Сучасне діалектне мовлення з погляду динаміки. *Вісник Львівського університету*. Серія філологічна. 2016. Вип. 63. С. 165–171. URL:https://philology.lnu.edu.ua/wpcontent/uploads/2015/05/Vlnu_fil_2016_63_19.pdf
- 24.Котелевець К. В. Фонетичні й лексичні діалектні особливості в мові творів Любка Дереша. *Сучасна філологія: теорія і практика*. Матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 4-5 травня 2018 року). Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2018. С. 8-11. URL: <https://repository.kpi.kharkov.ua/server/api/core/bitstreams/51c5c274-d2ed-4ddf-a8fc-621b73aa45a1/content>
- 25.Литвинська С. Діалектизми в творчості прозаїка Леоніда Куліша. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. № 39, Київ, 2019. С. 30-34. URL: <https://jrnl.nau.edu.ua/index.php/go/article/view/13722>
- 26.Марєєв Д. Найменування полів із-під сільськогосподарських культур в українських східнополіських говірках. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія: Філологія. 2021. Том 2 № 46. С. 125-132. URL: <http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/issue/view/15352>

- 27.Мартінова Г., Щербина Т.. Рідкісні найменування у «Словнику середньонаддніпрянських говірок». *Діалектологічні студії. 13: Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 122- 137. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>*
- 28.Міца О. В., Шумицька Г. В., Шаркань В. В., Венжинович Н. Ф., Дулішкович Г. І. Інтерактивна карта діалектів як інструмент фахової підготовки студентів філологічних спеціальностей. *Інформаційні технології і засоби навчання. 2022. Т. 88. №2. С. 126 - 138. URL: <https://dSPACE.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/46048/1/4787.pdf>*
- 29.Оскірко О. П. Номінація борщу в східноподільських говірках. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія : зб. наук. праць. Одеса, 2017. Вип. 30. Т. 1. С. 39–41. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v30/part_1/13.pdf*
- 30.Оскірко О. П. Номінація картоплі та страв із неї у східноподільських говірках. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КНЛУ. Серія: Філологія, педагогіка, психологія : зб. наук. праць. Київ, 2018. Вип. 36. С. 188–192. URL:http://rep.knlu.edu.ua/xmlui/bitstream/handle/787878787/3077/UNESCO_36.pdf?sequence=1&isAllowed=y*
- 31.Оскірко О. П. Номінація молока і молочних продуктів у східноподільських говірках. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Серія: Філологічні науки : зб. наук. праць. 2018. Вип. 38. С. 97–103. URL: <http://nv.idgu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/05/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-38.pdf>*
- 32.Оскірко О. Номінація обрядових страв весняного циклу у східноподільських говірках. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. 2018. Вип. 1 (39). С. 122-125. URL:*
- 33.Оскірко О. П. Номінація обрядових страв зимового циклу у східноподільських говірках. *Філологія: сучасний погляд на вивчення актуальних проблем : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. С. 25–28. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Oskyrko_Oleksii/Nazvy_izhi_ta_napoiv_u_skhidnopo_dilskykh_hovirkakh.pdf?*
- 34.Плечко А. Календарна обрядовість (Благовіщення, Здвиження та Покрова) у землеробстві жителів Середнього Полісся. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. 2021. Т. 2 № 46. С. 187-193. URL: <http://visnyk-philology.uzhnu.edu.ua/issue/view/15352>*
- 35.Поліські діалекти. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=4cAVO5OE6H8>
- 36.Рябець Л. Український діалектний словник сьогодні: особливості побудови і проблеми укладання. *Українська мова. 2019. № 1. С. 71 – 86. https://iul-nasu.org.ua/pdf/ukrmova/1_19/8.pdf*
- 37.Савчин Т. Проблеми диференціації понять «мова» та «діалект» в українському соціолінгвістичному просторі. *Studia methodologica. 2022. N 54. С. 92-103.*

- URL: <https://studiamethodologica.com/index.php/journal/article/view/96/87>
38. Семенюк О. А. Гуцульський діалект в українському Youtube-просторі (на матеріалі відеоблогу Ірини Вихованець «Ліжник-TV»). *Закарпатські філологічні студії*. Випуск 22. Том 2. 2022. С. 23 – 28. URL: http://zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/22/part_2/4.pdf
  39. Сікора Г. Фонетична варіантність у сучасному львівському мовленні. *Діалектологічні студії*: Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 250 – 260. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>
  40. Скарби українських говорів: тексти про борщ / Відп. ред. Н. Хібеба, В. Леснова; Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. Львів, 2019. 320 с. (Серія “Діалектологічна скриня”). URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=775>
  41. Ставицька Леся. Український жаргон = A Dictionary of Ukrainian Slang : словник : містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень. Укр. наук. ін-т Гарвард. ун-ту, Ін-т критики, НАН України, Ін-т укр. мови. Київ: Критика, 2005. 494 с. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/ua/elib.exe?Z21ID=&I21DBN=UKRLIB&P21DBN=UKRLIB&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=online_book&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=FF=&S21STR=ukr0001424
  42. Стецик Х. В. Наддністрянські діалектні елементи в художній мові Осипа Маковея. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32 (71) № 5 Ч. 1. С. 53 – 57. URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2021/5_2021
  43. Ткачук М. М. Діалектні тексти з говірки с. Корогород Чорнобильського р-ну Київської обл. *Студії з діалектології*: матеріали і дослідження. Київ. 2017. Вип. 1. – С. 227–253. URL: https://iul-nasu.org.ua/wp-content/uploads/2021/07/studii_z_dialektolohii_vyp_1.pdf
  44. Українські діалекти URL: <https://www.youtube.com/watch?v=pH4RUcnAS28>
  45. Фаріон Ф. Про діалекти - пряму мову землі URL: <https://www.youtube.com/watch?v=gw03h7fC8R8>
  46. Хобзей Н., Сімович О., Ястремська Т., Дидик-Меуш Г. Лексикон львівський: поважно і на жарт. Львів: Видавництво Старого Лева, 2019. 896 с. URL: <https://uk.wikipedia.org>
  47. Хомчак Л. Назви релігійних обрядів у структурі родинно-обрядової лексики надсянських говірок. *Діалектологічні студії*. 13: Збірник пам'яті Наталі Хобзей / відп. ред. П. Гриценко, Т. Ястремська; НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича. Львів, 2020. С. 370 – 385. URL: <https://www.inst-ukr.lviv.ua/download.php?downloadid=750>
  48. Царьова І. В. Етнокультурна семантика в обрядовій фразеології східнословобожанських говірок : монографія. Дніпропетровськ : Вид. «Інновація», 2015. 258 с. URL: <https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/mc.pdf>

- 49.Цимбал Н. Використання здобутків української діалектології у сучасній лінгводидактиці. URL: <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4328/3/vykorystannya%20zdobutkiv%20ukrayins'koyi%20dialektolohiyi%20u%20suchasniy%20linhvodydaktytsi.pdf>
- 50.Шеремета Н. Лінгвокраєзнавчий потенціал найменувань посуду (на матеріалі говіркового мовлення Західного Поділля). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки.* 2020. Вип. 51. С. 144-148. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/5398/Naukovi-pratsi-K-PNU-im.I.-Ohienka-Filolohichni-nauky-Vyp.51.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- 51.Шкляєва Н. В., Николюк Т. В. Весільна обрядовість та звичаї хрещення дітей у народній прозі Західного Полісся та західної частини Волині. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. 2020 Т. 31 (70) № 4. Частина 1. С. 186 – 192. URL: http://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2020/4_2020/part_1/4-1_2020.pdf

Інформаційні джерела

1. Перелік діалектних словників. URL: <https://cutt.ly/8Ug8s2i>.
2. Перелік лінгвогеографічних джерел. URL: <https://cutt.ly/IUg8GXW>.
3. Перелік хрестоматій українських діалектних текстів. URL: <https://cutt.ly/2Ug8pfQ>.

ДОДАТОК А

ІНТЕРАКТИВНІ РОЗПОВІДІ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ПРО ХРОНОЛОГІЮ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЇЇ
ГОВОРІВ

(Тищенко К. Поки живі українські діалекти – живе Україна. *Дивослово*.
2002. № 6. С. 13-16. URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Tyschenko_Kostiantyn/Poky_zhyvi_ukrainski_dialekt_y_zhyve_Ukraina.pdf?)

<https://learningapps.org/watch?v=p1z6sutft23>

learningapps.org/watch?v=p1z6sutft23

Завдання:

Доповніть пропуски (...) у твердженнях щодо хронології розвитку української мови та її говорів відповідними уривками

фрикативне г, дж, кв/цв, тверде р, перехід с

МОВ

OK

просякута попонзмиами й показзками, з деддлгі бгльш патинськими сингласисом, однаи пов плазча і з церквенослов'янської саме	демонструє ратом форми еднєвек розвинені, несплдібно довершені, пластично дооскнзі – з перших ле роділе "Енеїди"	часів появи перших українських рис (...) пройшла лише в усному діалектному, переважно сільському середовищі
Колн ідеться про українську писемну мову, то тут злеі народні діалекти зрештою давніш від неї. Адже в Україні, як доводять Ю. Шевельов, «тіпність живої, природної, нерукотворної мови існує блізько (...)»	Хронологічно першою літературною мовою України була мова моравсько-македонсько-болгарська за походженням (...) в її киеворусській відміні – від часу хрещення киян у 988 р. Запам'ят цієї першої писемної мови був умовлений потімчим запечадом	Українські говірки не всі однаково давні. Найстарші серед них – (...) виціліли від домонгольських часів. Згодом, за української реконструкції в письму середньовічні були започатковані мішані говірки Вінниччини, Черкащини, Полтавщини, Слобожанщини

<https://learningapps.org/watch?v=phr0gxwv323>

Питання 3 (вертикально):

Яка найменша одиниця територіальної диференціації мови, що є засобом спілкування мешканців одного, рідше кількох населених пунктів, однотипних з мовного погляду

Відповідь:

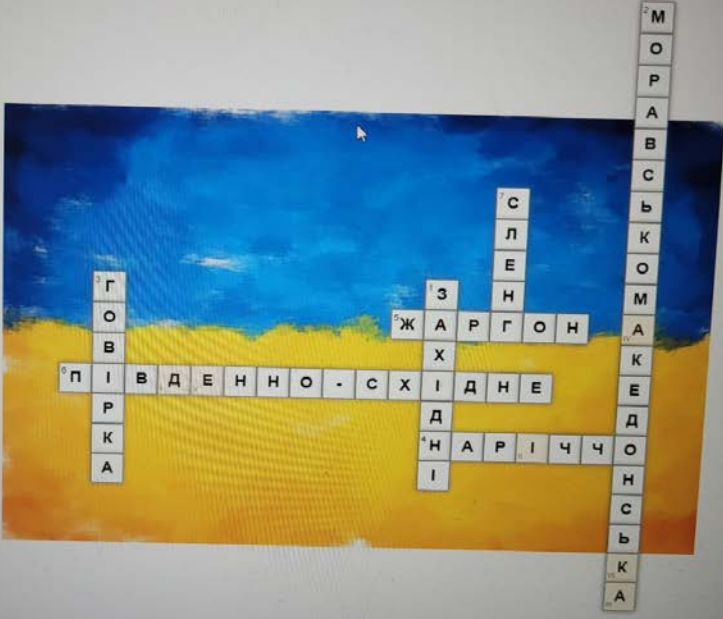
Д І

Д І

Відповідь:

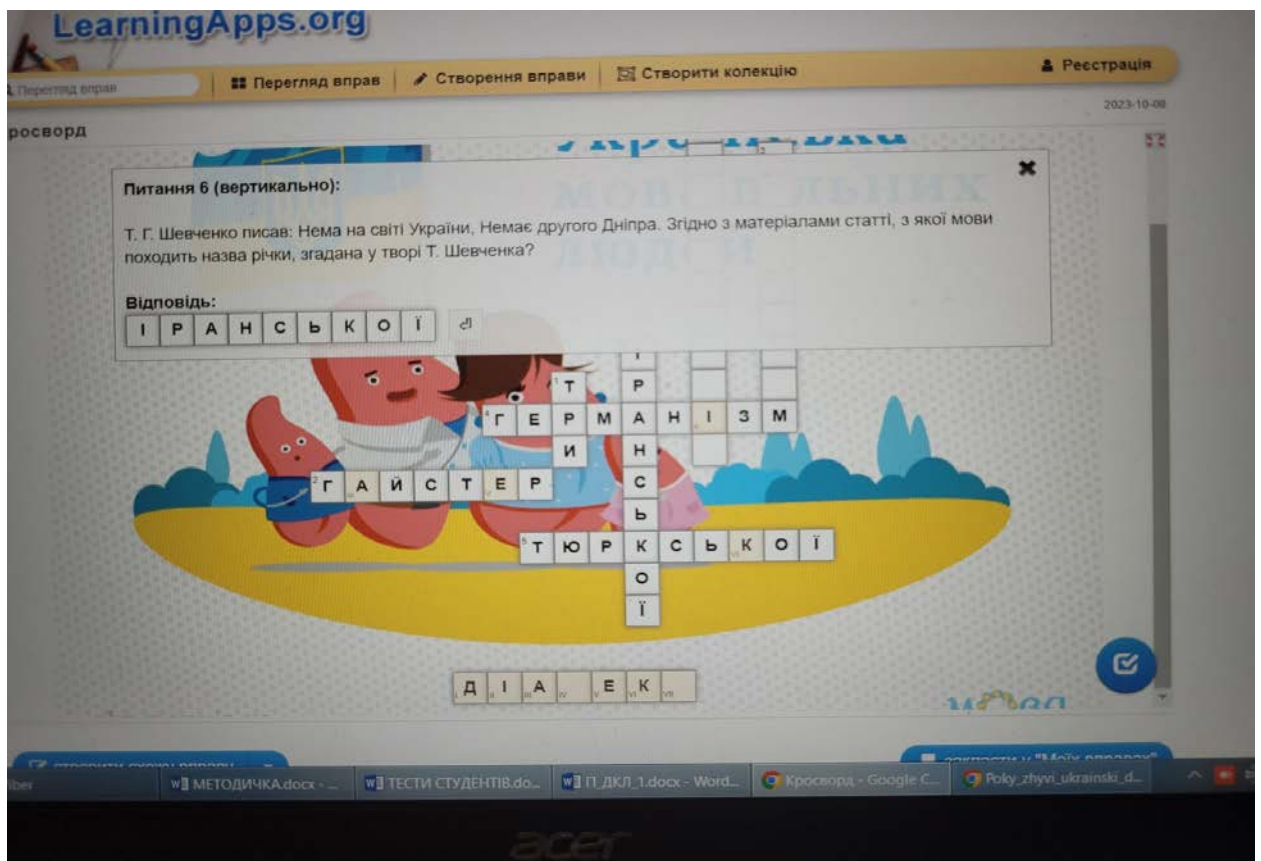
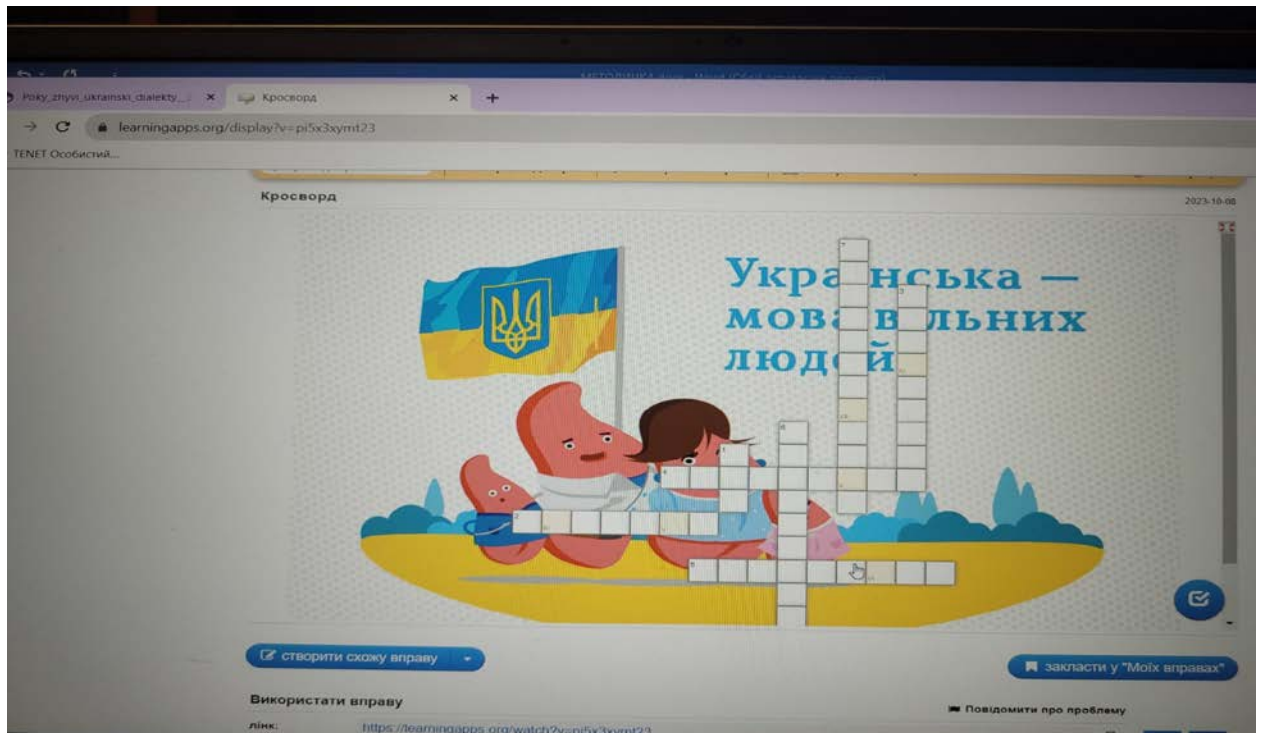
Д І А А Е К Т

Д І А А Е К Т

<https://learningapps.org/display?v=pi5x3xynt23>

<https://learningapps.org/display?v=p0ark0naj23>

LearningApps.org

Перегляд вправ

Перегляд вправ

Створення вправи

Створити колекцію

Ресурси

Кроссворд

Вопрос 4 (По горизонтали):

Фрикативне "г" успадковано від...

Ответ:

І

М О Р А В С Ь К О - М А К Е Д О Н С Ь К О - Б О Л Г А Р С Ь К А

Н А Д Д Н І П Р Я Н Щ И Н І

створити схожу вправу

закласти у "Моїх вправах"

Діалект у культурі і літературі (2 курс)

Учасники: 23

Valery

Хронологія розвитку української мови та її говорів

learningapps.org

<https://learningapps.org/watch?v=p1z6sutfi23>

09:56

Еля Ібрагім

Поки живі українські діалекти - живе Україна

learningapps.org

<https://learningapps.org/watch?v=p7cqq9z3c23>

09:59

Галушко Єлизавета

Кроссворд

learningapps.org

<https://learningapps.org/display?v=p0ark0naj23>

10:02

української мови та її говорів

Напишіть повідомлення

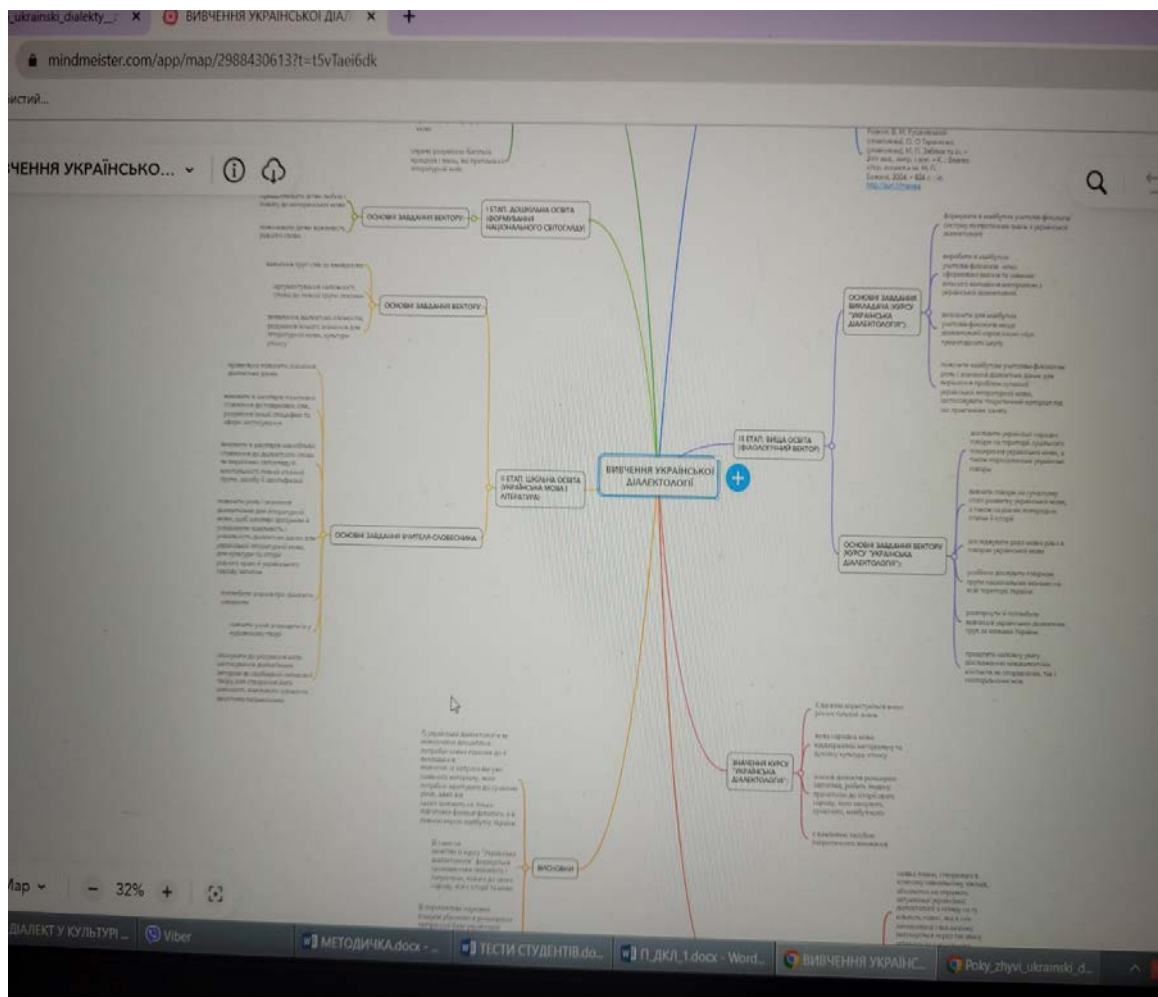
ДОДАТОК Б

КОМАНДНІ ІНТЕЛЕКТ-КАРТИ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЗА МАТЕРІАЛАМИ СТАТЕЙ

Гримашевич Г. Українська діалектологія в контексті сучасної системи освіти. *Актуальні проблеми в системі освіти: загальноосвітній навчальний заклад – доуніверситетська підготовка – вищий навчальний заклад* : зб. наук. праць матеріалів III Всеукраїнської науково-практичної конференції, 27 квітня 2017 р., м. Київ, Національний авіаційний університет / наук. ред. Н. П. Муранова. Київ : НАУ, 2018. С. 85 – 88. URL: <https://er.nau.edu.ua/bitstream/NAU/32951/1/pdf>

Наприклад:

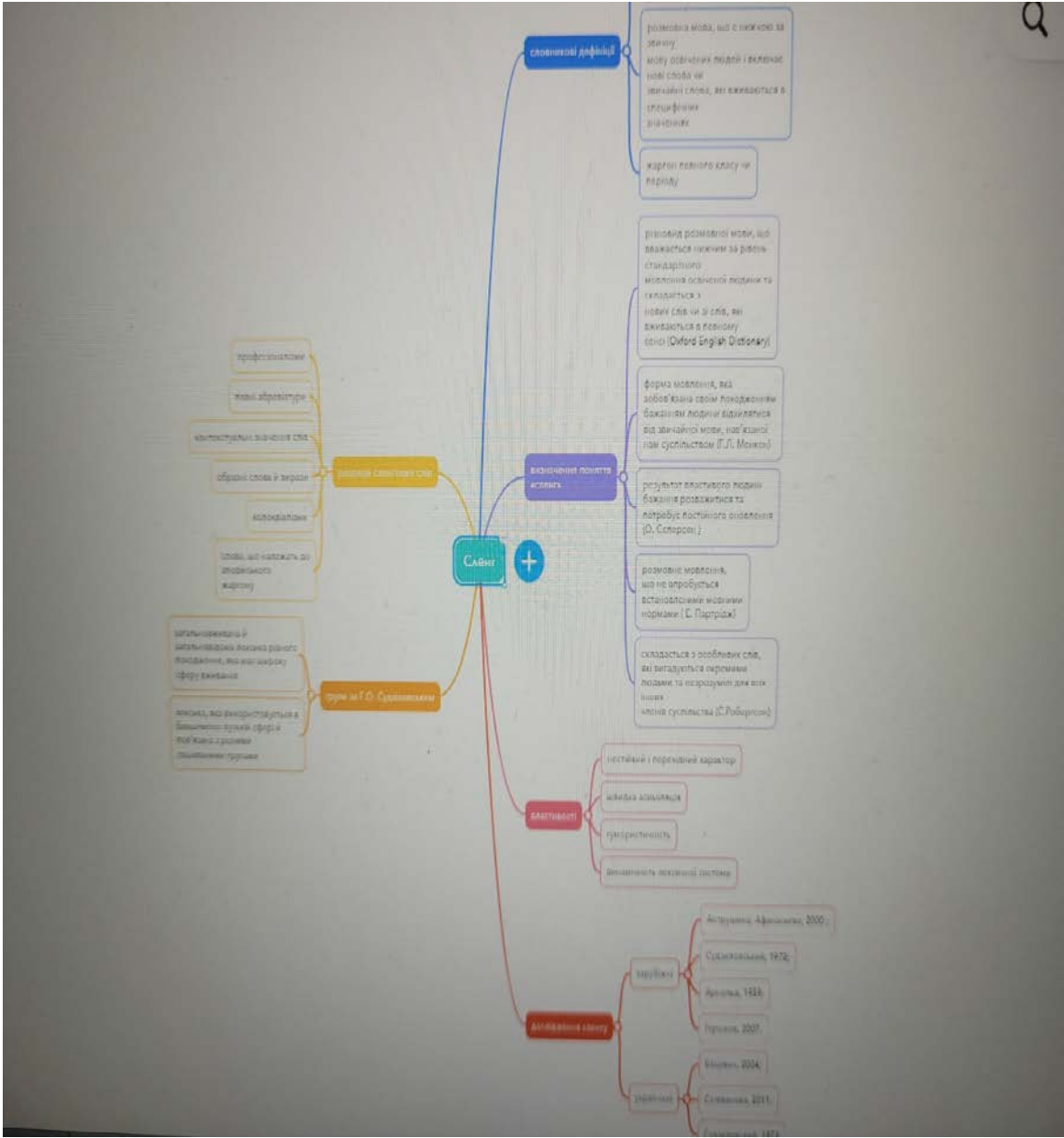
<https://mm.tt/app/map/2988430613?t=t5vTaei6dk>

Корнелаєва Є. Сленг як об'єкт лінгвістичного дослідження. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2019. Вип. 35. С. 80 – 84. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/909913.pdf>

Наприклад:

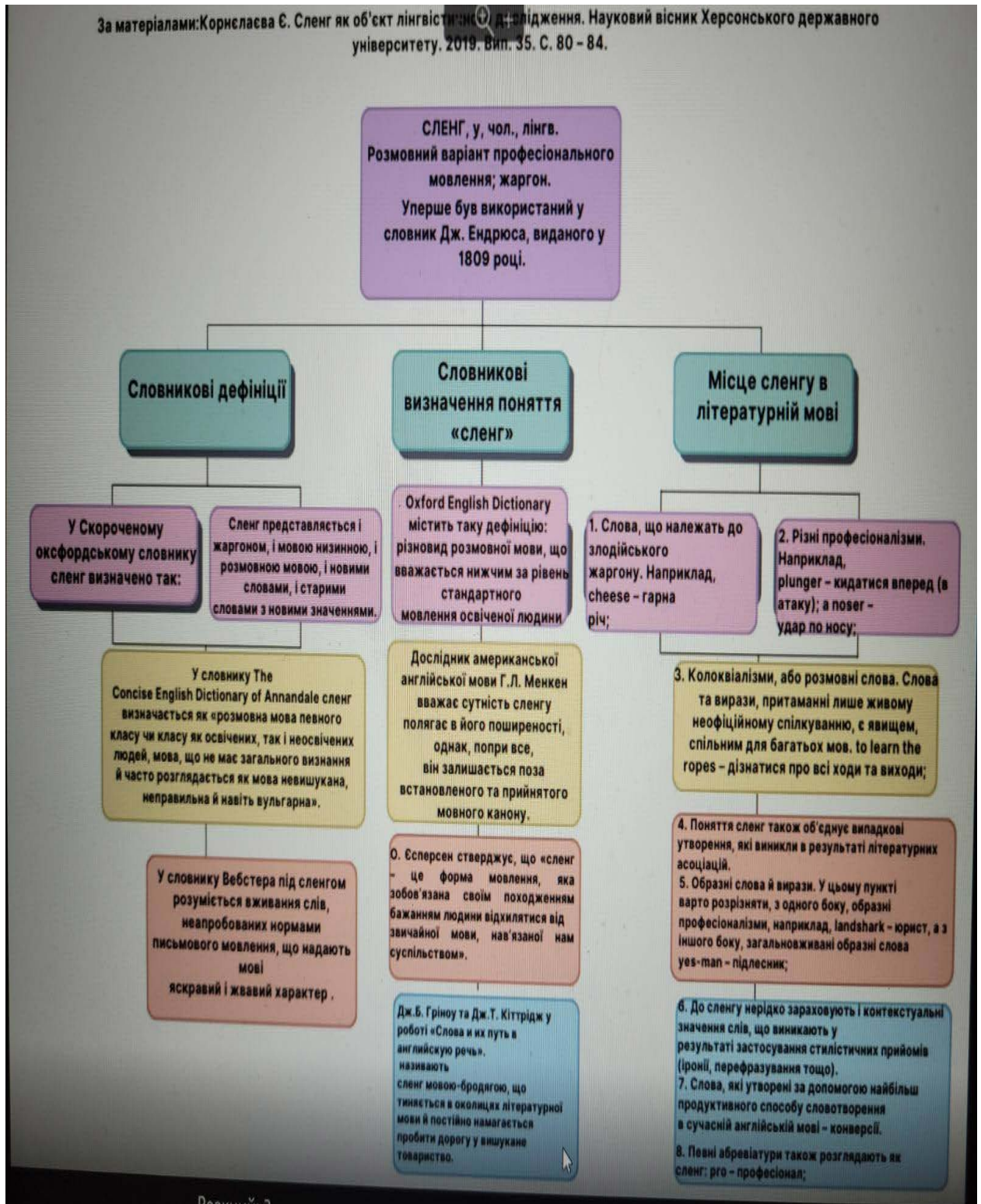
<https://mm.tt/app/map/2988093452?t=becvy5qCwr>

https://www.canva.com/design/DAFwpymof88/dedFJN0kzU51M9XmHaE - w/view?utm_content=DAFwpymof88&utm_campaign=designshare&utm_medium=link&utm_source=publishsharelink

За матеріалами: Корнєслава Є. Сленг як об'єкт лінгвістичного дослідження. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2019. Вип. 35. С. 80 - 84.

ДОДАТОК В
ФРАГМЕНТИ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ПРО КУЛЬТУРУ УКРАЇНЦІВ У ДІАЛЕКТНІЙ ЛЕКСИЦІ

Формат по образцу Слайд Раздел Преобразовать в SmartArt Упорядочить Экспресс-стили Рисование

Буфер обмена Слайды Шрифт Абзац

Эффекты фигуры
Применение к фигуре эффекта такого как тень, отражение или вращение.

Черес – широкий шкіряний пояс (південні західні говори).

Заметки к слайду

Слайд 6 из 25 английский (США)

ДАЛЕКТ У КУЛЬТУРИ МЕТОДИЧКА.docx Миски.pptx - PowerPoint

Копировать Создать слайд Сбросить Формат по образцу Шрифт Выровнять текст Преобразовать в SmartArt Упорядочить Экспресс-стили Рисование

Буфер обмена Слайды

Ой ти старий Го Үро Үбію,
Де с діти дів, де с діти дів?
Град вибив, град вибив,
дощ вито Үпив.
Тільки я ся сам старенький
на біду лишив.
Ой ти старий Го Үро Үбію,
сам пропадеш, сам пропадеш!
Ой піду я в не "діленьку,
вибе "ру си мо Үло Үденьку,
кращую, ліпшюю,
та й не буду сам.

Заметки к слайду

Слайд 16 из 21 английский (США)

ДАЛЕКТ У КУЛЬТУРИ МЕТОДИЧКА.docx Миски.pptx - PowerPoint

Навчальне видання

ДІАЛЕКТ У КУЛЬТУРІ І ЛІТЕРАТУРІ

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ ТА
ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ**

*(спеціальність 014 Середня освіта (Українська мова і література),
перший (бакалаврський) рівень вищої освіти)*

Укладач
Євтушина Тетяна Олександрівна